

HISTORIA · OBECNA PODSTAWA

IX.1 wyjaśnia uwarunkowania powstania państwa polskiego ~~i jego chry-~~
~~stianizacji~~, z uwzględnieniem roli Mieszka I i Bolesława Chrobrego;

XIII.1 wyjaśnia uniwersalny charakter kultury średniowiecza, ~~wskazując na~~
~~wyjątkową rolę chrześcijaństwa~~

XXVI.5 wyjaśnia okoliczności zwołania Sejmu Wielkiego i przedstawia
jego reformy, ~~ze szczególnym uwzględnieniem postanowień Konstytucji~~
~~3 maja~~

LVII.5 ~~ocenia rolę papieża Jana Pawła II i jego wpływ na przemiany w Pol-~~
~~sce i krajach sąsiednich~~

LVIII.2 charakteryzuje postawy Polaków wobec stanu wojennego, przed-
stawia formy oporu społecznego ~~oraz ocenia rolę ks. Jerzego Popiełuszki~~
~~romantyzując okoliczności jego śmierci~~

JĘZYK POLSKI · LEKTURY OBOWIĄZKOWE

Biblia (fragmenty)

~~Homer, Iliada (fragmenty)~~

~~Sofokles, Antygona~~

Bogurodzica

~~Adam Mickiewicz, Dziady cz. III~~

Bolesław Prus, Lalka

~~Fiodor Dostojewski, Zbrodnia i kara~~

Stanisław Wyspiański, Wesele

~~Stefan Żeromski, Przedwiośnie~~

~~Tadeusz Borowski, Proszę państwa do sądu~~

~~Gustaw Herling-Grudziński, Inny świat (fragmenty)~~

projekt 2026

Szkoła bez kanonu

*Analiza projektów podstaw programowych z historii
i języka polskiego dla liceum i technikum*

ARTUR GÓRECKI

Szkoła bez kanonu

*Analiza projektów podstaw programowych z historii
i języka polskiego dla liceum i technikum*

ARTUR GÓRECKI

CENTRUM EDUKACYJNE
ORDO IURIS

WARSZAWA 2026

AUTOR

dr Artur Górecki

POMYSŁ GRAFICZNY

Artur Górecki

ZDJĘCIE NA OKŁADCE

iStock

WYDAWCA

Centrum Edukacyjne Ordo Iuris
Fundacja Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris
pl. Bankowy 2, 00-095 Warszawa
edukacja.ordoiuris.pl

ISBN

978-83-68888-24-9

© Copyright 2026 by Fundacja Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris

Kanon

*dzieła, które są miarą tego, co wiecznotrwałe,
i dają kolejnym pokoleniom wspólny język kultury*

Lista

*zbiór propozycji do wyboru,
ułożony w porządku alfabetycznym*

Spis treści

	Najważniejsze tezy	7
	Wprowadzenie	10
1	Miara edukacji klasycznej.....	13
2	Po co uczyć historii? Lekcja Marrou i Gilsona.....	15
3	Szkola podstawowa po reformie	19
4	Historia	21
5	Język polski.....	30
6	Chrześcijaństwo i Kościół w trzech wersjach podstawy z historii i języka polskiego	37
7	Minimum programowe i komponent tożsamościowy	41
	Zakończenie i postulaty	44
	Aneks. Historia – wymagania szczegółowe: podstawa obowiązująca a projekt IBE	47
	Bibliografia	71

*Niniejszy tekst rozwija uwagi wstępne opublikowane 23 października 2026 r., nazajutrz po ogłoszeniu przez Instytut Badań Edukacyjnych projektów podstaw programowych dla szkół ponadpodstawowych¹. Obejmuje dwa przedmioty, które w szczególny sposób przekazują dziedzictwo kulturowe i kształtują tożsamość narodową: historię i język polski. Szersze przedstawienie założeń, z których wychodzę, zawarłem w książce *Formowanie człowieka. Szkice o edukacji*².*

Najważniejsze tezy

- 1 Projekty podstaw programowych z historii i języka polskiego dla liceum i technikum kontynuują kierunek nadany szkole podstawowej w rozporządzeniu z 11 marca 2026 r. Wiedza staje się w nich zasobem służącym działaniu, a wspólny kanon ustępuje miejsca wyborowi nauczyciela i uczniów. U źródła tego modelu stoi „Profil absolwenta”, dokument pozbawiony umocowania prawnego, w którym człowiek jawi się przede wszystkim jako zasób kompetencji.
- 2 Za Henri-Irénée Marrou i Étienne’em Gilsonem przyjmuję, że historia jest poznaniem prawdy o ludzkiej przeszłości, drogą samopoznania i spoiwem kultury. Jej pożytek polega przede wszystkim na przemianie samego poznającego.
- 3 Podstawa programowa nie powinna być programem nauczania, lecz minimum programowym. W historii i języku polskim to minimum musi jednak zostać jasno określone, a więc wymienione z nazwy: wydarzenia, postaci i teksty, bez których nie ma wspólnoty pamięci.

1. A. Górecki, *Projekty podstaw programowych dla liceów: szkoła bez kanonu i bez tożsamości*, Ordo Iuris, 23 października 2026 r., <https://ordoiuris.pl/komentarz/projekty-podstaw-programowych-dla-liceow-szkola-bez-kanonu-i-bez-tozsamosci/>.

2. A. Górecki, *Formowanie człowieka. Szkice o edukacji*, Dębogóra 2025.

- 4 Projekt z historii zachowuje chronologiczny przebieg dziejów, ale zmniejsza liczbę działów zakresu podstawowego z 59 do 29, a liczbę wymagań z 230 do 103. Proporcje między epokami zmieniają się niewiele; o wartości projektu przesądza zatem to, które treści przetrwały redukcję.
- 5 Projekt otwiera rok bazowy trzema działami o historiografii, warsztacie badacza i „historii w praktyce” (osiem wymagań wobec dwóch w obecnej podstawie), a dopiero potem przechodzi do dziejów. Pradziejom i starożytności poświęcono dzieść wymagań, bez religii Greków i Rzymian oraz bez wymagania o narodzinach chrześcijaństwa i sytuacji chrześcijan w państwie rzymskim.
- 6 Projekt w ogóle nie wymienia chrztu Polski, choć od niego biorą początek polskie państwo i kształt polskiego narodu. Wymaganie o powstaniu państwa Piastów w dużej mierze powtarza obecne brzmienie, lecz usuwa z niego chrystianizację, którą projekt przywołuje przy Czechach, Węgrzech i Rusi. Dział o kulturze średniowiecza nie wspomina o chrześcijaństwie, a rolę Kościoła w średniowiecznej edukacji, kulturze i nauce, w tym rolę uniwersytetów, projekt uwzględnia wyłącznie w zakresie rozszerzonym.
- 7 Projekt nie wymienia już Konstytucji 3 maja, agresji sowieckiej 17 września 1939 r., Armii Krajowej, Józefa Piłsudskiego, Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, prymasa Stefana Wyszyńskiego ani ks. Jerzego Popiełuszki. Jan Paweł II pojawia się jedynie w zakresie rozszerzonym. Pozostały powstanie warszawskie, zbrodnia katyńska (jako przykład) i ludobójstwo na Wołyniu, ujęte jednak jako przykład „konfliktów” z mniejszościami, bez wskazania sprawców i ofiar.
- 8 Obecna podstawa za cel edukacji historycznej uznaje „zmierzanie do poznania prawdy o przeszłości”. W celach projektu słowo „prawda” nie pada, a warunki realizacji mówią o „budowaniu naukowego obrazu przeszłości”. Znikają też cele dotyczące „wrażliwości moralnej i estetycznej” oraz „utrwalania poczucia godności i dumy narodowej”. Tytuł działu „Historia w praktyce” wyraża tę samą tendencję: poznanie przeszłości ma się usprawiedliwiać swoją użytecznością.
- 9 Do projektu z historii weszły wątki, których nie ma w obowiązującej podstawie: zmiany klimatu, wymienione czterokrotnie, także wśród przyczyn przemian Rze-

czypospolitej w XVII w., skutki ekologiczne, przeciwdziałanie dezinformacji i wykluczeniu. Wpływ dawnej epoki na współczesność uczeń ma wskazywać tylko przy Grecji, Rzymie i ideach oświecenia, a nie przy chrześcijaństwie. Przeszość odczytuje się w ten sposób przez pryzmat dzisiejszych sporów.

- 10 Projekt z języka polskiego rezygnuje w zakresie podstawowym z układu chronologicznego. Systematyczne omówienie kolejnych epok literackich przewidziano dopiero w zakresie rozszerzonym. Uczeń poznaje więc literaturę poza porządkiem, w jakim powstawała.
- 11 Obowiązkowe minimum lektur to co najmniej cztery utwory rocznie, z tytułu wskazano jednak tylko kilka dzieł, m.in. „Bogurodzicę”, „Wesele”, „Pana Tadeusza” i „Lalkę”. „Dziady” cz. III stają się jednym z dramatów do wyboru, w miejsce „Antygony” pojawia się „wybrana tragedia antyczna” bez wskazania tytułu, a „Przedwiośnie”, „Zbrodnia i kara” i „Inny świat” trafiają na alfabetyczną listę 287 propozycji. Biblia została wymieniona obok „mitologii różnych kultur”.
- 12 Projekt z języka polskiego jeszcze bardziej osłabia kształcenie językowe, które już w obecnej podstawie jest skromne. Wymagań z gramatyki, historii języka i etymologii w nim nie ma, a ich miejsce zajmuje komunikacja, mierzona przede wszystkim skutecznością wypowiedzi. Język przestaje być przedmiotem poznania i kluczem do dziedzictwa, które w nim przetrwało, a staje się głównie narzędziem porozumiewania się.
- 13 Redukcja z 2024 r. usunęła z podstawy znaczną część treści ukazujących chrześcijaństwo jako źródło kultury. Projekt żadnej nie przywraca do zakresu podstawowego jako obowiązkowej, a usuwa kolejne.
- 14 W obecnym kształcie projekty wymagają gruntownej przebudowy. Komponent tożsamościowy, należący w historii i języku polskim do minimum, powinien obejmować wymienione z nazwy wydarzenia i postaci (z chrztem Polski na czele), chrześcijańskie źródła kultury, chronologiczny układ treści w obu przedmiotach, wspólny kanon lektur oraz nauk o języku. Celem kształcenia powinno być ukie-runkowanie intelektu i woli ucznia na prawdę i dobro.

Wprowadzenie

Opublikowane przez Instytut Badań Edukacyjnych 22 października 2026 r. projekty podstaw programowych z historii i języka polskiego³ przenoszą do liceum i technikum model kształcenia, który rozporządzenie z 11 marca 2026 r. wprowadziło w szkole podstawowej. Wiedza o dziedzictwie ustępuje w nich miejsca umiejętnościom, a wspólny kanon – wyborowi nauczyciela i uczniów.

Źródłem tego modelu jest dokument *Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji*, przygotowany przez IBE w dwóch etapach: dla przedszkola i szkoły podstawowej oraz dla szkół ponadpodstawowych. Jego autorzy zapowiadają, że „stanie się fundamentem do przygotowania podstaw programowych”⁴. Profil nie jest aktem normatywnym i nie przeszedł żadnej procedury prawodawczej, a mimo to wyznacza kierunek całej reformy. Absolwenta opisuje w czterech obszarach: wartości, kompetencji, sprawczości i wiedzy. Prawda, dobro i piękno pojawiają się w nim jako pozycje katalogu wartości, obok wolności, odpowiedzialności czy solidarności, lecz bez odniesienia do celu, któremu wychowanie ma służyć. Wiedza zostaje podzielona na funkcjonalną, zawodową, akademicką i zintegrowaną, a więc według zastosowań, nie według tego, czego dotyczy. Człowiek jawi się w takim ujęciu przede wszystkim jako zasób kompetencji, który

3. *Projekt podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Historia*, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, październik 2026, https://ibe.edu.pl/files/Reforma26/Podstawy_programowe/LOiTECH/LOiTECH_Historia.pdf; *Projekt podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Język polski*, IBE PIB, Warszawa, październik 2026, https://ibe.edu.pl/files/Reforma26/Podstawy_programowe/LOiTECH/LOiTECH_Język_polski.pdf. Odwołania do stron i punktów w tekście głównym dotyczą tych dokumentów.

4. *Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji. Etap II: Szkoły ponadpodstawowe*, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2025, s. 8, <https://www.ibe.edu.pl/files/BIBLIOTEKA/IBE-PIB/profil-absolwenta-szkoly-ponadpodstawowe.pdf>.

należy rozwinąć i zmierzyć, nie zaś jako osoba zdolna do poznania prawdy i wyboru dobra. Szerzej pisałem o tym w innym miejscu⁵. Projekty podstaw dla liceum i technikum przekładają tę koncepcję na język wymagań szczegółowych.

Projekty analizuję w odniesieniu do trzech punktów. Pierwszym jest podstawa obowiązująca dziś, czyli rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 30 stycznia 2018 r. ze zmianami z 2024 r.⁶ Drugim jest jej brzmienie sprzed redukcji z 2024 r., które dopiero pozwala ocenić rzeczywisty zakres zmian. Trzecim są założenia modelu edukacji klasycznej, który sięga korzeniami do greckiej paidei i rzymskiej humanitas, a został przejęty przez chrześcijaństwo i przez nie doprowadzony do pełni rozkwitu.

Analiza nawiązuje też do mojego raportu o zmianach w podstawie programowej z historii dla szkoły podstawowej⁷. Liceum dziedziczy bowiem to, co szkoła podstawowa zrobi lub czego zaniecha.

Nie jestem zwolennikiem podstawy programowej, która jest de facto programem nauczania; podstawa powinna wyznaczać minimum programowe i pozostawiać szkole oraz nauczycielowi swobodę⁸. Historia i język polski zajmują jednak szczególne miejsce, ponieważ przekazują dziedzictwo kulturowe i cywilizacyjne oraz kształtują tożsamość narodową. W ich wypadku minimum musi być jasno określone: wydarzenia, postaci i teksty, bez których nie sposób mówić o wspólnocie pamięci, gdyż to, czego podstawa nie wymienia, w praktyce szkolnej i na egzaminie maturalnym przestaje istnieć. Założenia, według których należałoby ustalać taką podstawę, przedstawiam w rozdziale 7.

5. A. Górecki, *Reforma26: Kompas bez Północy. Ku ostatecznej destrukcji polskiej szkoły*, Ordo Iuris, 11 czerwca 2026 r., <https://ordoiuris.pl/cywilizacja/reforma26-kompas-bez-polnocy-ku-ostatecznej-destrukcji-polskiej-szkoly/>; tenże, *Człowiek jako „zasób kompetencji” – fundament reformy edukacji Barbary Nowackiej*, Ordo Iuris, 19 sierpnia 2026 r., <https://ordoiuris.pl/analiza/czlowiek-jako-zasob-kompetencji-fundament-reformy-edukacji-barbary-nowackiej/>.

6. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. z 2018 r. poz. 467, z późn. zm.), w brzmieniu nadanym rozporządzeniem z dnia 28 czerwca 2024 r. (Dz. U. z 2024 r. poz. 1019). Brzmienie obowiązujące cytuję według tekstu rozporządzenia oraz według: *Podstawa programowa – historia. Szkoła ponadpodstawowa*, Zintegrowana Platforma Edukacyjna, rok szkolny 2025/2026, <https://zpe.gov.pl/podstawa-programowa/szkola-ponadpodstawowa/historia>.

7. A. Górecki, *Zmiany w podstawie programowej z historii dla szkoły podstawowej – analiza merytoryczna i porównawcza. Szczegółowe zestawienie wdrożonych w 2024 r. oraz proponowanych zmian wraz z ich omówieniem*, Centrum Edukacyjne Ordo Iuris, Warszawa 2025, <https://doi.org/10.37873/2crtcp30>. Dalej cytuję jako: *Zmiany w podstawie programowej...*, z podaniem strony.

8. Szerzej: A. Górecki, *Założenia reformy polskiej edukacji ab imis fundamentis*, „Kultura Prawna” 2025, t. 8, <https://doi.org/10.37873/legal.2025.8.145>; wyd. broszurowe: Centrum Edukacyjne Ordo Iuris, Warszawa 2025. Dalej cytuję jako: *Założenia...*

Rok bazowy

Rok bazowy można postrzegać jako rok propedeutyczny, który ma wyrównać różnice wyniesione ze szkoły podstawowej. Projekt przypisuje mu „pogłębianie i porządkowanie wiedzy oraz umiejętności zdobytych w szkole podstawowej” oraz „wyrównywanie ewentualnych różnic w przygotowaniu uczniów”⁹. Autorzy wskazują przy tym, że chodzi o wypełnienie „pewnej luki, która powstała po likwidacji gimnazjów”¹⁰. Reforma obejmująca szkołę podstawową nie przywraca jednak gimnazjów, lecz wprowadza stały rok wyrównawczy. Trudno nie dostrzec w tym niewypowiedzianego wprost przyznania, że i zmiany wprowadzane w szkole podstawowej nie dadzą solidnego fundamentu do nauki na kolejnym etapie. To w niej, a nie w pierwszej klasie liceum i technikum, należałoby naprawiać to, czego jej absolwent nie wynosi.

Bliższe są mi te uzasadnienia, które wskazują na wzmocnienie kształcenia ogólnego. Dodatkowy rok wspólnej formacji przed specjalizacją zasługuje na pochwałę, zwłaszcza w technikum. Realizacja nie potwierdza jednak w pełni tych założeń. W historii rok bazowy wypełniają działy o historiografii, warsztacie badacza i „historii w praktyce”, w języku polskim – działy o komunikacji i odbiorze tekstów, przy zastrzeżeniu, że nie jest to czas na „systematyczny kurs historii literatury”. Deklarowane „porządkowanie wiedzy” okazuje się więc głównie ćwiczeniem umiejętności. W technikum IBE zapowiada zaś mniej godzin dwóch przedmiotów przyrodniczych, by zyskać czas na naukę zawodu¹¹.

Dobrym zamysłem jest także próba odsunięcia decyzji o kierunku kształcenia. Zakres rozszerzony ma się zaczynać dopiero w klasie drugiej, a uczeń ma mieć rok na rozpoznanie swoich zainteresowań. W praktyce zmieni to niewiele. Licea rekrutują do klas o określonym profilu i należy się spodziewać, że większość klas pierwszych nadal będzie miała profil ustalony już na starcie. To on przesądzi o rozszerzeniach dostępnych w klasie drugiej. Możliwość zmiany ścieżki do końca pierwszego roku ograniczy zaś oferta szkoły. Przesunięcie wyboru może natomiast skrócić naukę w zakresie rozszerzonym w liceum do trzech lat, chyba że nieznane jeszcze ramowe plany nauczania przewidzą więcej godzin.

9. *Projekt podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego i technikum*, IBE PIB, Warszawa, październik 2026, s. 11.

10. *Rok bazowy i inne nowości. IBE opublikowało projekty podstaw programowych dla szkół ponadpodstawowych*, „Głos Nauczycielski”, 22 października 2026 r.

11. *Propozycje podstaw programowych dla szkół ponadpodstawowych*, IBE PIB, październik 2026.

1

Miara edukacji klasycznej

Edukacja klasyczna to przede wszystkim określone rozumienie celu szkoły: uczeń ma dochodzić do prawdy, rozpoznawać dobro i wchodzić w dziedzictwo, które go ukształtowało. Szerzej omówiłem ten model, najtrwalszy z metaprogramów edukacyjnych ukształtowanych w naszym kręgu kulturowym, w artykule ogłoszonym na łamach „Rocznika Filozoficznego Ignatianum”¹², a jego konsekwencje dla wychowania i szkoły w książce *Formowanie człowieka*. Wyprowadzam z niego sześć kryteriów, według których oceniam oba projekty.

1. **Prawda jako cel poznania.** Wiedza jest doskonałością człowieka, a nie tylko zasobem do wykorzystania. Cyceon nazwał historię „świadkiem czasów, światłem prawdy, życiem pamięci, nauczycielką życia”¹³.
2. **Porządek (ordo).** Najpierw opowieść i fakt, potem pytanie i spór, na końcu własna wypowiedź. Tak układa się trivium: gramatyka, dialektyka, retoryka. Liceum jest etapem dialektyki, który zakłada solidną gramatykę wyniesioną ze szkoły podstawowej, co nie oznacza, że kończy się w nim praca nad językiem i tekstem (zob. rozdział 5).

12. A. Górecki, *Edukacja klasyczna drogą ku prawidłowemu myśleniu i słusznemu działaniu – o jej narzędziach i macierzy kulturowej*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 2025, t. 31, nr 2, s. 237–262, <https://doi.org/10.35765/rfi.2025.3102.16>.

13. Cyceon, *O mówcy* II, 36, przeł. B. Awianowicz, Kęty 2010; w oryginale: „historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae”.

3. **Chronologia.** Dzieje i literatura poznawane w porządku czasu, tak by uczeń widział ciągłość kultury i rozumiał, z czego wyrasta to, co późniejsze. Warto dążyć do tego, by lekcje historii i języka polskiego wzajemnie się objaśniały, choć w praktyce szkolnej trudno to osiągnąć.
4. **Kanon jako miara.** Wspólny zbiór dzieł, który wyznacza miarę tego, co wiecznotrwałe (szerzej w rozdziale 7).
5. **Trzy źródła cywilizacji łacińskiej.** Jerozolima, Ateny i Rzym, czyli wiara biblijna, grecka filozofia i rzymskie prawo. Chrześcijaństwo, wyrosłe z wiary Izraela, nie tylko je połączyło, lecz także przejęło to, co w dziedzictwie antyku było dobre i prawdziwe, uszlachetniło to i włączyło w nową syntezę. Dla Polski bramą do tej cywilizacji był chrzest w 966 r.
6. **Pamięć i język.** Pamięciowe opanowanie tekstów, gramatyka, etymologia, łacina. Bez nich nie ma ani interpretacji, ani retoryki.

Kryteria te nie przekreślają metod aktywnych ani pracy ze źródłem. Wyznaczają im jednak miejsce: metody mają służyć poznaniu, a nie je zastępować. Hugon ze Świętego Wiktora pisał: „Omnia disce, videbis postea nihil esse superfluum”¹⁴.

14. Hugon ze Świętego Wiktora, *Didascalicon, czyli co i jak czytać* VI, 3, przeł. P. Pludra-Żuk, Warszawa 2017: „Ucz się wszystkiego. Zobaczysz później, że nic nie jest zbyteczne”.

2

Po co uczyć historii? Lekcja Marrou i Gilsona

Pytanie o kształt podstawy programowej z historii jest w gruncie rzeczy pytaniem o sens samej historii jako przedmiotu szkolnego. Zanim przejdę do analizy projektów, chcę przypomnieć odpowiedź, jakiej udzielili dwaj wybitni myśliciele XX w.: Henri-Irénée Marrou i Étienne Gilson. W ich ujęciu nauka historii nie jest mechanicznym odtwarzaniem przeszłości, lecz drogą samopoznania człowieka i fundamentem dojrzałej kultury. Obaj reprezentowali nieco odmienne podejścia. Marrou był przede wszystkim historykiem starożytności chrześcijańskiej i metodologiem historii, autorem klasycznej *Historii wychowania w starożytności*; Gilson – historykiem filozofii średniowiecznej, który przywrócił myśli scholastycznej należne jej miejsce w dziejach europejskiej racjonalności. Ich dorobek prowadzi jednak do wspólnego wniosku: historia jest nam potrzebna, abyśmy zrozumieli, kim jesteśmy, skąd przychodzimy i jak uwolnić się od złudzeń teraźniejszości.

Marrou: poznanie przez przyjaźń

W dziele *O poznaniu historycznym* (1954) Marrou zerwał z dziewiętnastowiecznym, pozytywistycznym przekonaniem, że historia polega na zbieraniu faktów, które same mówią za siebie. Określił ją jako poznanie ludzkiej przeszłości i podkreślił, że historia „jest nieodłączna od historyka”: to on stawia pytania, wybiera i ocenia świadectwa, rozumie je i składa w całość¹⁵. Nie wyciągał z tego jednak wniosków sceptycznych. Odrzucał zarówno

„czysty obiektywizm”, jak i „radikalny subiektywizm”, i stwierdzał wprost, że „istnieje jednak prawda historyczna”, choć zawsze częściowa i zdobywana z wysiłkiem¹⁶. Historia jest dla niego poznaniem prawdziwym, nie zaś zbiorem opinii, wśród których każda jest równie dobra. Prawda ta nie jest gotowym przedmiotem leżącym w archiwach, lecz celem rygorystycznego, uczciwego wysiłku badawczego, który zbliża nas do obiektywnej rzeczywistości minionego świata, choć zawsze w granicach ludzkiego poznania¹⁷.

Warunkiem tego poznania jest postawa samego historyka. Poznawanie przeszłości to spotkanie człowieka z człowiekiem poprzez czas, które wymaga wyjścia poza siebie i otwarcia na drugiego. Marrou ujął to w zdaniu: „Pomiędzy historykiem a jego obiektem mamy do czynienia z przyjaźnią”, przywołując zarazem formułę św. Augustyna, że nikt nie można poznać inaczej niż przez przyjaźń¹⁸. Z ujęcia Marrou wyprowadzam trzy pożytki, które mają bezpośrednie znaczenie dla szkoły.

Pierwszym jest wychowanie do rozumienia drugiego człowieka. Uczeń, który poznaje ludzi żyjących w zupełnie innych warunkach, ćwiczy się w życzliwej uwadze wobec cudzego doświadczenia i poszerza własne. Marrou nazywał to wzbogaceniem wewnętrznego świata przez przyswojenie wartości odzyskanych z przeszłości¹⁹. Drugim jest wyzwolenie z prowincjonalizmu czasu. Kto nie zna historii, pozostaje więźniem teraźniejszości i uważa obecne mody, nurty myślowe i spory za jedyne możliwe i ostateczne. Historia pokazuje, że ludzie myśleli, wierzyli i urządzali swoje życie inaczej, a to daje wolność intelektualną i chroni przed uleganiem temu, co modne. Trzecim jest pokora wobec prawdy. Prawda historyczna rodzi się na styku pytań stawianych przez badacza i śladów pozostawionych przez przodków. Uczeń, który to rozumie, nie przyjmuje bezkrytycznie każdej

15. H.-I. Marrou, *O poznaniu historycznym*, przeł. H. Łaskiewicz, Kęty 2011, rozdz. 1–2; wyd. oryg.: *De la connaissance historique*, Paris 1954, s. 32–33: „l’histoire est la connaissance du passé humain”; rozdz. 2 nosi tytuł *L’histoire est inséparable de l’historien*.

16. H.-I. Marrou, *De la connaissance historique*, s. 229: „Ni objectivisme pur, ni subjectivisme radical”; s. 233: „Il existe cependant une «vérité historique»” (przekład własny).

17. Por. H.-I. Marrou, *O poznaniu historycznym*, s. 105–106; tenże, *De la connaissance historique*, s. 133–134 (poznajemy z przeszłości to, „co uważamy za prawdziwe z tego, co zrozumieliśmy z tego, co zachowały o niej dokumenty”), s. 144 (w historii „precyzja wzrasta [...] kosztem pewności”) oraz s. 229–237 (przekład własny).

18. H.-I. Marrou, *O poznaniu historycznym*, s. 103; formuła Augustyna: „et nemo nisi per amicitiam cognoscitur” (*De diversis quaestionibus octoginta tribus*, q. 71, 5). Szerzej: A. Górecki, *Przyjaźń drogą do poznania. Henri-Irénée Marrou o warsztacie historyka*, „Myśl Konserwatywna”, 28 maja 2026 r., <https://myslkonserwatywna.pl/gorecki-przyjazn-droga-do-poznania-henri-irenee-marrou-o-warsztacie-historyka/>.

19. H.-I. Marrou, *De la connaissance historique*, s. 251: „l’enrichissement de mon univers intérieur par la reprise des valeurs culturelles récupérées dans le passé”.

narracji o przeszłości, ale też nie uznaje, że skoro całej prawdy poznać nie można, nie warto jej szukać.

Marrou był także historykiem wychowania. W *Historii wychowania w starożytności* pokazał, jak grecka *paideia* i rzymska *humanitas* kształtowały człowieka przez obcowanie z wielkimi tekstami i jak chrześcijaństwo, zamiast odrzucić szkołę antyczną, przez stulecia z niej korzystali, nadając jej nowy cel²⁰. Ta ciągłość jest jednym z filarów edukacji klasycznej, o której była mowa w rozdziale 1.

Gilson: idee i ich konsekwencje

Gilson podchodził do historii od strony dziejów filozofii. Przekonywał, że nie da się uprawiać filozofii ani rozumieć współczesnej kultury w oderwaniu od ich korzeni. Pisał, że historia filozofii „w dużo większym stopniu stanowi część samej filozofii, aniżeli historia nauki – część samej nauki”²¹. W *Duchu filozofii średniowiecznej* pokazał, że wiele pojęć, którymi posługuje się kultura zachodnia, otrzymało swój kształt w myśli chrześcijańskiej. Metafizyka osoby i chrześcijańskie rozumienie wolności były czymś nowym wobec Platona i Arystotelesa, a starożytne pojęcie prawa naturalnego zyskało nowy fundament w nauce o Bogu-Stwórcy i prawie wiecznym²².

Z historii myśli Gilson wyprowadzał także ostrzeżenie. Idee mają własną logikę i prowadzą do konsekwencji, których nie da się uniknąć. Filozof może swobodnie przyjąć zasady, „skoro jednak raz je ustalili, to już nie myśli tak, jak by chciał, lecz tak, jak myśleć może”, a to, „czego nie chce wypowiedzieć on sam, zostanie wypowiedziane przez jego uczniów”²³. Społeczeństwo, które przyjmuje określony system myślowy, musi się więc liczyć z jego skutkami, nierzadko niszczącymi. Historia filozofii działa jak system wczesnego ostrzegania: pozwala rozpoznać w dzisiejszych hasłach powtórzenie dawnych błędów, zanim przyniosą one owoce. Gilson dostrzegał w niej zarazem źródło nadziei. Pierwsze

20. H.-I. Marrou, *Historia wychowania w starożytności*, przeł. S. Łoś, Warszawa 1969 (wyd. 2: Warszawa 2023); wyd. oryg.: *Histoire de l'éducation dans l'Antiquité*, Paris 1948.

21. É. Gilson, *Jedność doświadczenia filozoficznego*, przeł. Z. Wrzeszcz, Warszawa 1968, s. 5; wyd. oryg.: *The Unity of Philosophical Experience*, New York 1937.

22. É. Gilson, *Duch filozofii średniowiecznej*, przeł. J. Rybałt, Warszawa 1958, rozdz. IX–X, XV–XVI; wyd. oryg.: *L'esprit de la philosophie médiévale*, Paris 1932.

23. É. Gilson, *Jedność doświadczenia filozoficznego*, s. 208. Por. A. Andrzejuk, *Gilsonowska metoda historii filozofii*, https://katedra.uksw.edu.pl/001wydarzenia/2013/gdansk/a_a_referat.pdf.

prawo, jakie wyprowadzał z doświadczenia filozoficznego, brzmi: filozofia zawsze grzebie swoich grabarzy²⁴. Pytania o prawdę, dobro i sens wracają, ilekroć ogłasza się ich koniec.

W duchu Gilsona można wreszcie powiedzieć, że historia jest spoiwem tradycji. Bez niej stajemy się kulturowymi analfabetami, odciętymi od skarbcza mądrości, który wypracowały pokolenia przed nami. Ciągłość kultury nie utrzymuje się sama; trzeba ją przekazywać, a szkoła jest jednym z najważniejszych miejsc, w których to się dzieje.

Wnioski dla szkoły

Na pytanie, po co uczyć historii, Marrou i Gilson odpowiadają podobnie: historia chroni przed amnezją kulturową i intelektualną ślepotą. Nie uczymy się jej po to, by uciekać od współczesności w przeszłość, ale po to, by zyskać wobec współczesności zdrowy dystans. Dzięki Marrou wiemy, że historia humanizuje umysł przez dialog z człowiekiem przeszłości i że jej celem jest prawda. Dzięki Gilsonowi rozumiemy, że jesteśmy dłużnikami wielkich idei przeszłości i że idee pociągają za sobą nieuchronne konsekwencje. Ostatecznie historia okazuje się nie wiedzą o rzeczach martwych, lecz nauką o życiu.

Z tej perspektywy wyraźniej widać słabości projektu, które omawiam w rozdziale 4: brak prawdy wśród celów kształcenia, ocenę bez wskazanej miary, pominięcie chrześcijańskich źródeł kultury i nacisk na użyteczność wiedzy, podczas gdy u obu myślicieli pożytek z historii polega przede wszystkim na przemianie samego poznającego.

24. É. Gilson, *The Unity of Philosophical Experience*, New York 1965, s. 306: „Philosophy always buries its undertakers” (przekład własny).

3

Szkoła podstawowa po reformie

Nową podstawę programową dla szkoły podstawowej wprowadziło rozporządzenie Ministra Edukacji z 11 marca 2026 r.²⁵ Od 1 września 2026 r. obowiązuje ona w klasach I i IV, a w kolejnych latach obejmie następne klasy. Wymagania z historii ujęto w 50 działach: 30 obejmuje dzieje od pradziejów do końca XIX w., 20 – wiek XX i XXI²⁶. Klasy IV–VI mają poznawać okres „od pradziejów do przełomu XIX i XX w.”, a klasy VII–VIII okres „od przełomu XIX i XX w. do współczesności”. W szkole podstawowej uczniów przechodzi więc pełny kurs chronologiczny, a w liceum rozpoczyna go od nowa.

W raporcie z grudnia 2025 r. wskazałem główne wady projektu tej podstawy:

- likwidację propedeutyki w klasie IV, opartej na opowieści o bohaterach i wydarzeniach, w tym o „księciu Mieszku i czeskiej Dobrawie – chrzcie Polski”;
- „wyraźne przesunięcie akcentu na historię nowożytną i najnowszą” kosztem starożytności i średniowiecza²⁷;
- zastąpienie treści nauczania efektami uczenia się i wprowadzenie obowiązkowych „doświadczeń edukacyjnych”;

25. Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz. U. z 2026 r. poz. 378).

26. M. Fic, *Historia. Podstawa programowa do szkoły podstawowej w Reformie*²⁶. Kompas Jutra. Poradnik, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2026, s. 8.

27. *Zmiany w podstawie programowej...*, s. 12.

- pominięcie roli Kościoła w okresie zaborów i w dwudziestoleciu międzywojennym oraz reakcji Kościoła na reformację, z soborem trydenckim na czele²⁸;
- cel oceny wydarzeń „z uwzględnieniem różnych systemów wartości” zamiast zakorzenienia w prawdzie i dobru²⁹.

Ostateczna wersja podstawy przyniosła pewne korekty. Wymiar godzin historii nie został zmniejszony (9 godzin tygodniowo w całym cyklu, czyli 270 godzin), choć propozycje ramowych planów nauczania zapowiadały jego zmniejszenie „co najmniej o jedną” godzinę. W klasie IV pojawiło się wymaganie dotyczące „postaci i wydarzeń o doniosłym znaczeniu dla kształtowania polskiej tożsamości kulturowej”, a granicę „co najmniej 2004 r.” zastąpiono słowami „do współczesności”. Zasadnicza konstrukcja podstawy, oparta na efektach uczenia się i doświadczeniach edukacyjnych, pozostała jednak taka sama.

Licealista, który rozpocznie naukę według nowych podstaw, będzie znał antyk i średniowiecze z lekcji w klasach IV–VI, a więc jedynie w zarysie. Tym większe znaczenie ma drugi, licealny przebieg dziejów, który w modelu klasycznym powraca do tych samych epok na wyższym poziomie, z lekturą źródeł i znajomością sporów historyków.

28. Tamże, s. 16.

29. Tamże, s. 7.

4

Historia

Projekt zachowuje chronologiczny przebieg dziejów, ale zmniejsza liczbę działów i wymagań o ponad połowę. Obecna podstawa liczy 59 działów i 230 wymagań w zakresie podstawowym, projekt 29 działów i 103 wymagania w zakresie podstawowym oraz 25 działów w rozszerzonym. Wymagania ułożono „w porządku chronologiczno-problemowym” (s. 28).

Budowa i proporcje

Rozkład działów i wymagań według epok przedstawia tabela 1. Proporcje między epokami zmieniły się niewiele. W zakresie podstawowym na XX i XXI w. przypadają 44 ze 103 wymagań, czyli 43 proc. (w obecnej podstawie 107 z 230, czyli 47 proc.), na pradziej, starożytność i średniowiecze łącznie 22, czyli 21 proc. (obecnie 39, czyli 17 proc.). Problemem nie jest więc przesunięcie akcentu między epokami, lecz skala redukcji i to, które treści ją przetrwały. Relacja „Strefy Edukacji” z 22 października 2026 r. streszcza zamysł projektu śródtytułem „Mniej starożytności i średniowiecza”, co jest prawdą w liczbach bezwzględnych, choć nie w proporcjach, a koordynatorka zespołu historii w IBE prof. Małgorzata Machałek wyjaśnia, że chodzi o to, by pokazywać „nie tylko same wydarzenia polityczne”³⁰.

30. B. Wesoła, *Koniec z drobiazgowym omawianiem wojen. Tak zmieniają się lekcje historii*, „Strefa Edukacji”, 22 października 2026 r., <https://strefaedukacji.pl/koniec-z-drobiazgowym-omawianiem-wojen-tak-zmienia-sie-lekcje-historii/ar/c5p2-29460731>.

Skutki redukcji dobrze widać na przykładzie średniowiecza. W zakresie podstawowym poświęcono mu 12 wymagań (obecnie 26), z czego na dzieje Polski przypada zaledwie pięć (obecnie dziewięć): dwa o Polsce wczesnopiastowskiej i dzielnicowej oraz trzy o Polsce w XIV i XV w. Więcej wymagań, po sześć, otrzymały II Rzeczpospolita i lata okupacji ziem polskich. Podobna dysproporcja istniała już w obecnej podstawie, projekt ją jednak utrwała: pięć stuleci, w których ukształtowały się państwo polskie, jego chrześcijańska tożsamość, monarchia stanowa i związek z Litwą, zmieszczono w ramach skromniejszych niż dwadzieścia lat II Rzeczypospolitej. Kulturze średniowiecza poświęcono jedno wymaganie (obecnie cztery).

TABELA 1. ROZKŁAD DZIAŁÓW I WYMAGAŃ WEDŁUG EPOK

OKRES	OBECNA PODSTAWA: DZIAŁY ZP	OBECNA PODSTAWA: WYMAGANIA ZP	PROJEKT: DZIAŁY ZP	PROJEKT: WYMAGANIA ZP
Historia jako nauka	I	2	I–III	8
Pradzieje i starożytność	II–IV	13	IV–VI	10
Średniowiecze	V–XIII	26	VII–XI	12
XVI–XVIII w.	XIV–XXVIII	48	XII–XV	16
XIX w.	XXIX–XXXVI	34	XVI–XVIII	13
XX–XXI w.	XXXVII–LIX	107	XIX–XXIX	44
Razem	59	230	29	103

ZP – zakres podstawowy. Pełne zestawienie wymagań obu dokumentów, w zakresie podstawowym i rozszerzonym, zawiera aneks.

Rok bazowy

Pierwszy rok obejmuje działy I–VI. Trzy pierwsze dotyczą historii jako nauki, warsztatu badacza dziejów i „historii w praktyce”, a więc miejsc pamięci, murali, nazw ulic i obchodów rocznicowych. Także obecna podstawa zaczyna się od działu „Historia jako nauka”, który obejmuje jednak tylko dwa wymagania; w projekcie wstęp rozrasta się do trzech działów i ośmiu wymagań. Dopiero po nich przychodzą pradzieje, starożytny Wschód, Grecja i Rzym. Rok bazowy zamykają wymagania dotyczące upadku cesarstwa zachod-

niorzyskiego, zasad religii chrześcijańskiej i przyczyn jej rozprzestrzeniania się oraz osiągnięć cywilizacji rzymskiej (VI.3–5). Tak rozbudowany wstęp odrywa narzędzia od materii, na której mają być ćwiczone: uczeń ma podejmować dyskusję o „głównych nurtach badawczych” i periodyzacji dziejów, zanim pozna same wydarzenia.

Osobnej uwagi wymaga sam tytuł działu III: „Historia w praktyce”. Wyraża on tendencję obecną w całej reformie: wiedza ma się usprawiedliwiać tym, do czego się przydaje. Tradycja klasyczna od czasów Arystotelesa rozróżniała trzy rodzaje ludzkiej aktywności: *theoria*, czyli poznanie prawdy dla niej samej, *praxis*, czyli działanie moralne, którego celem jest dobro samego działającego, oraz *poiesis*, czyli wytwarzanie, którego celem jest dzieło zewnętrzne wobec wytwórcy. Najwyżej ceniła poznanie teoretyczne, ponieważ jest ono doskonałością tego, co w człowieku najlepsze, czyli intelektu³¹. Historia należy przede wszystkim do porządku poznania, bo jej celem jest prawda o przeszłości. Kształtuje też *praxis*, gdyż dostarcza przykładów postaw, które uczeń ma oceniać i naśladować; na tym polega cycerowska *historia magistra vitae*. Tymczasem „praktyka”, o której mówi projekt, to analiza murali, nazw ulic i obchodów rocznicowych, ocena znaczenia wiedzy historycznej dla patriotyzmu i przeciwdziałania dezinformacji oraz wyszukiwanie źródeł, a w doświadczeniach edukacyjnych także petycje, kampanie i podcasty. Bliżej jej więc do wytwarzania i sprawności użytkowej niż do działania moralnego. Poznanie przeszłości zostaje podporządkowane jej użyciu, choć bez uprzedniego poznania nie ma ani mądrego działania, ani wartościowych wytworów.

Pradzieje i starożytność przypadają, tak jak w obecnej podstawie, na pierwszy rok nauki, co wynika z samego chronologicznego układu kursu. Zastrzeżenia budzi natomiast miejsce, jakie im wyznaczono. Prof. Machalek podkreśla, że starożytność jest „podstawą całej cywilizacji europejskiej”³². Tej epoce, łącznie z pradziejami, przeznaczono dziesięć wymagań wobec trzynastu w obecnej podstawie. Redukcja jest tu mniejsza niż w innych okresach, lecz w roku bazowym starożytność musi dzielić czas z trzema działami wprowadzającymi, a z jej obrazu zniknęły treści, bez których trudno ją zrozumieć.

Ogólne założenia roku bazowego i ich ocenę przedstawiam we wprowadzeniu.

31. Arystoteles, *Metafizyka* VI, 1, 1025b–1026a, przeł. K. Leśniak, Warszawa 1984; tenże, *Etyka nikomachejska* VI, 4–5, 1140a–b; X, 7, 1177a–1178a, przeł. D. Gromska, Warszawa 2007.

32. B. Wesoła, *Koniec z drobiazgowym omawianiem wojen...*

Antyk

Projekt wymaga porównania ustroju Aten i Sparty oraz charakterystyki „osiągnięć kulturowych cywilizacji greckiej” i rzymskiej. Znika jednak religia Greków i Rzymian (obecne III.3 i IV.3) oraz wierzenia starożytnego Wschodu „z uwzględnieniem judaizmu” (obecne II.3). W zakresie rozszerzonym znika ocena demokracji ateńskiej czasów Peryklesa i recepcja antycznego pojęcia obywatela. Prawo rzymskie nie jest wymienione ani w obecnej podstawie, ani w projekcie, choć bez niego trudno mówić o kulturze prawnej Europy.

Chrześcijaństwo pojawia się po raz pierwszy w wymaganiu VI.4, zgodnie z którym uczeń „wyjaśnia zasady religii chrześcijańskiej i wykazuje jej związek z judaizmem” oraz analizuje przyczyny jej rozprzestrzeniania się w starożytności. Obecna podstawa wymaga wyjaśnienia „genezy chrześcijaństwa i zmian sytuacji chrześcijan w państwie rzymskim” (IV.4). W projekcie brakuje więc początków chrześcijaństwa jako wydarzenia historycznego, a judaizm, który nie został wcześniej omówiony jako odrębne zagadnienie, pojawia się wyłącznie jako punkt odniesienia dla chrześcijaństwa.

Chryścianizacja i średniowiecze

Wymaganie IX.1 brzmi: „wyjaśnia okoliczności powstania państwa pierwszych Piastów, uwzględniając rolę Mieszka I i Bolesława Chrobrego”. Obecna podstawa (IX.1) wymaga wyjaśnienia „uwarunkowań powstania państwa polskiego i jego chrystianizacji, z uwzględnieniem roli Mieszka I i Bolesława Chrobrego”. Projekt zachował konstrukcję tego wymagania i role obu władców, lecz „państwo polskie” zastąpił „państwem pierwszych Piastów”, a chrystianizację usunął. Ten sam projekt każe zarazem omówić rolę chrystianizacji w powstaniu Czech, Węgier i Rusi (VIII.2), a w zakresie rozszerzonym – w kształtowaniu się państw powstałych na gruzach cesarstwa zachodniorzymskiego (III.1). Chryścianizacja jest w nim zatem kategorią opisu dziejów innych państw, lecz nie Polski. Słowo „chrzest” nie pada w całym dokumencie. Także w zakresie rozszerzonym brak chrztu, organizacji kościelnej i koronacji pierwszych Piastów.

Dział o kulturze średniowiecza ma jedno wymaganie (XI.1), dotyczące „uniwersalizmu kultury średniowiecza” i jej dorobku w zakresie „piśmiennictwa, prawa, filozofii, architektury i sztuki”. Chrześcijaństwo i Kościół nie są w nim wymienione. Obecna podstawa wymaga wskazania „wyjątkowej roli chrześcijaństwa” (XIII.1) i określenia „znaczenia chrześcijaństwa w obrządku łacińskim dla rozwoju kultury polskiej” (XIII.3). Rolę

Kościół w edukacji, kulturze i nauce, w tym rolę uniwersytetów, projekt uwzględnia wyłącznie w zakresie rozszerzonym (ZR VII.2). Jest to zapis nowy – w obecnej podstawie takiego wymagania nie ma – lecz uczeń zakresu podstawowego go nie pozna.

Pojęcie „cywilizacji łacińskiej” pojawia się w projekcie dwukrotnie, ale tylko w zakresie rozszerzonym (ZR II.1, ZR III.2). To krok w dobrą stronę wobec redukcji z 2024 r., która usunęła pojęcie christianitas. Uczeń, który realizuje tylko zakres podstawowy, tego pojęcia jednak nie pozna.

Rzeczpospolita i wiek XIX

Konstytucja 3 maja, Sejm Wielki i powstanie kościuszkowskie nie są w projekcie wymienione z nazwy. Ich miejsce zajmują „próby naprawy Rzeczypospolitej” (XV.1). Obecna podstawa wymienia Konstytucję 3 maja w tytule działu XXVI i w wymaganiu XXVI.5. Tolerancję religijną w Rzeczypospolitej przeniesiono do zakresu rozszerzonego (ZR IX.2). W zakresie podstawowym pojawia się natomiast ocena „demokracji szlacheckiej” oraz wpływ „zmian klimatu” na Rzeczpospolitą XVII w. (XIII.1, XIII.4).

Dział o ziemiach polskich w latach 1815–1914 obejmuje powstania, politykę zaborców i rozwój tożsamości narodowej, nie wspomina jednak o Kościele jako ostoji polskości pod zaborami. Jest to ta sama luka, którą wskazałem w projekcie dla szkoły podstawowej.

Wiek XX

Wymagania szczegółowe zakresu podstawowego obejmują zbrodnię katyńską, Auschwitz, powstanie warszawskie oraz ludobójstwo na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej, przy czym zbrodnię katyńską i Auschwitz podano jedynie jako przykłady w nawiasie, a ludobójstwo na Wołyniu ujęto w ramach „konfliktów ludności polskiej z mniejszościami narodowymi” (XXIII.4; zob. niżej). Projekt nie wymienia też agresji sowieckiej 17 września 1939 r., Armii Krajowej, Józefa Piłsudskiego ani Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, w tym rodziny Ulmów i Ireny Sendlerowej. Mówi wprawdzie o „kampanii polskiej” (XXII.1), o „zbrodniach niemieckich i sowieckich” (XXIII.1) i o „znaczeniu polskiego państwa podziemnego” (XXIII.2), a dowódców AK wymienia w zakresie rozszerzonym (ZR XIX.2), lecz w zakresie podstawowym nazwy tych wydarzeń, formacji i postaci nie padają. Obecna podstawa wymienia wszystkie te zagadnienia i postaci (dział XLVI oraz wymagania XXXV.5, XLIX.4 i L.6).

Szczególnie wymowne jest samo sformułowanie wymagania o Wołyniu. Projekt każe uczniowi wyjaśnić „przyczyny konfliktów ludności polskiej z mniejszościami narodowymi, w tym ludobójstwa na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej” (XXIII.4). Słowo „ludobójstwo” zostało zachowane, ale konstrukcja zdania podważa jego sens. Ludobójstwo staje się tu jednym z przypadków „konfliktu”, a więc sporu dwóch stron, z których każda ponosi część odpowiedzialności. Polacy występują w nim jako strona konfliktu, a nie jako ofiary zaplanowanej eksterminacji, sprawców zaś nie nazwano. Już obecna podstawa ujmie ludobójstwo w ramach „konfliktu polsko-ukraińskiego”, wskazuje jednak ofiary: „ludobójstwa ludności polskiej” (XLVIII.4). Projekt usuwa i to. Polecenie, by wyjaśniać „przyczyny” zbrodni w ramach przyczyn konfliktu, łatwo prowadzi do szukania dla niej usprawiedliwienia. Tymczasem państwo polskie określiło tę zbrodnię jednoznacznie. Sejm w uchwale z 22 lipca 2016 r. oddał hołd „ofiaram ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej” i wskazał oddziały OUN i UPA, a ustawa z 4 czerwca 2025 r. ustanowiła 11 lipca Narodowym Dniem Pamięci o Polakach – Ofiarach Ludobójstwa dokonanego przez OUN i UPA³³. Podstawa programowa powinna mówić tym samym językiem: nazwać sprawców i ofiary oraz ująć ludobójstwo w osobnym wymaganiu, a nie jako przykład konfliktów narodowościowych.

W dziejach PRL znikają podziemie antykomunistyczne i represje (obecne LV.4–5). Żołnierzy niezłomnych, w tym rtm. Witolda Pileckiego, usunięto już w 2024 r. Prymas Stefan Wyszyński, milenium chrztu i ks. Jerzy Popiełuszko nie występują. Wymaganie o rządach Gomułki wymienia wprawdzie „relacje państwo – Kościół”, lecz rok 1966 pojawia się w nim jedynie w sformułowaniu „znaczenie wydarzeń 1966 r. i 1968 r.” (XXVI.1). Jana Pawła II nie ma w zakresie podstawowym; pojawia się raz, w zakresie rozszerzonym, w wymaganiu o „przemianach religijności w społeczeństwach współczesnych”, obok Soboru Watykańskiego II i „oddziaływania islamu” (ZR XXIV.3). Obecna podstawa wymaga oceny „roli papieża Jana Pawła II i jego wpływu na przemiany w Polsce i krajach sąsiednich” (LVII.5).

33. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1943–1945 (M.P. z 2016 r. poz. 726); ustawa z dnia 4 czerwca 2025 r. o ustanowieniu 11 lipca Narodowym Dniem Pamięci o Polakach – Ofiarach Ludobójstwa dokonanego przez OUN i UPA na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2025 r. poz. 891).

Cele, metody i doświadczenia edukacyjne

Obecna podstawa zaczyna się od zdania: „Celem edukacji historycznej jest zmierzanie do poznania prawdy o przeszłości Polski oraz świata”. W celach kształcenia projektu słowo „prawda” nie pada, a w warunkach realizacji mowa o „budowaniu naukowego obrazu przeszłości” (s. 28). Znikają też cele dotyczące „wrażliwości moralnej i estetycznej” oraz „utrwalania poczucia godności i dumy narodowej”. We wstępie projekt deklaruje natomiast „kształtowanie postaw patriotycznych”, a wśród celów pozostało „poczucie tożsamości i przynależności do wspólnot, w tym narodowej, państwowej i europejskiej”.

„Szczególny nacisk” projekt kładzie na metody aktywizujące, a do źródeł zalicza także „filmy, gry i komiksy” (s. 28). Doświadczenia edukacyjne obejmują m.in. petycję do urzędu w sprawie zaniedbanego zabytku, kampanię informacyjną na rzecz jego ochrony, scenariusz gry historycznej i podcast, a w zakresie rozszerzonym także kampanię budującą pozytywny wizerunek Polski; ich realizacja ma służyć „wzmocnieniu sprawczości uczniów” (s. 28). Autorzy projektu podkreślają przy tym, że wymagania nie wypełnią całego czasu lekcji, a pozostała jego część będzie należeć do nauczyciela³⁴. Swoboda ta jest jednak w dużej mierze pozorna, skoro projekt narzuca nauczycielowi obowiązkowe formy pracy i preferuje metody aktywizujące. Koncepcja projektu jest pod tym względem niespójna: minimum treści łączy z obowiązkowymi formami pracy. Sam opowiadał się za dużą, ale rzeczywistą swobodą nauczyciela (zob. rozdział 7).

Ocena

Wady projektu widać nie tylko z perspektywy edukacji klasycznej, lecz także w świetle zwykłych wymogów dobrej dydaktyki historii. Pierwsza dotyczy celu. Obecna podstawa stawia przed nauczaniem historii zadanie poznania prawdy o przeszłości. Projekt w swoich celach o prawdzie nie mówi, eksponuje natomiast krytyczną analizę źródeł i „naukowy obraz przeszłości”. Krytycyzm oderwany od pytania o prawdę prowadzi do przekonania, że o przeszłości można mieć jedynie mniej lub bardziej uzasadnione opinie. Projekt każe wprawdzie odróżniać fakty od opinii i interpretacji, lecz w wymaganiach często pojawiają się sformułowania „ocenia” czy „przedstawia swoje stanowisko”, a zarazem nie wskazano w nim, według jakiej miary uczeń ma oceniać ludzi, ich postawy i wydarzenia. Podobne polecenia zawiera także obecna podstawa, tam jednak wyznaczony wprost cel

34. B. Wesoła, *Koniec z drobiazgowym omawianiem wojen...*

poznania prawdy nadaje im kierunek. Ocena pozbawiona kryteriów staje się wyrazem upodobań.

Druga wada dotyczy porządku nauczania. Analiza źródeł, porównywanie interpretacji i dyskusja o stanowiskach historyków zakładają znajomość faktów, do których się odnoszą. Uczeń, który nie zna dziejów, nie ma czego krytycznie analizować i może jedynie powtarzać cudze oceny. Projekt otwiera tymczasem kurs zajęciami o historiografii, a wiedzę o wydarzeniach często zastępuje ogólnymi sformułowaniami o procesach. Wymaganie o „próbach naprawy Rzeczypospolitej” (XV.1), które zastępuje Sejm Wielki i Konstytucję 3 maja, nie określa, czego uczeń ma się nauczyć. Wydarzenia i postaci wymienione z nazwy pozwalają zapamiętać dzieje, opowiedzieć je i odnieść do nich własne doświadczenie. Ich pominięcie przerzuca na nauczyciela decyzję o tym, co ma stanowić wspólną wiedzę absolwentów, a w praktyce oznacza, że takiej wspólnej wiedzy zabraknie.

Trzecia wada dotyczy doboru treści. Gdy liczba wymagań spada o ponad połowę, o charakterze kursu przesądza to, co pozostało, a wśród treści pominiętych w projekcie wyjątkowo wiele jest tych, które łączą dzieje Polski z cywilizacją łacińską. Szczególnie dotkliwe jest pominięcie chrztu Polski. Jest to kwestia rzetelności historycznej, a nie światopoglądu: przyjęcie chrześcijaństwa w 966 r. włączyło państwo Piastów do kręgu cywilizacji łacińskiej, przyniosło mu organizację kościelną, pismo i szkoły. Był to moment założycielski polskiego bytu państwowego, a zarazem wydarzenie, które określiło formę rodzącego się narodu: jego kulturę, obyczaj i miejsce w Europie. Projekt, który pomija tę cezurę, a chrześcijaństwo omawia głównie jako jedną z religii, nie zaś jako siłę kształtującą dzieje Europy i Polski, nie pozwala zrozumieć ani początków polskiej państwowości, ani ciągłości polskiej kultury.

Redukcja nie rozłożyła się przy tym równo między wątki tematyczne. Wątki związane z nowoczesnością i jej dziedzictwem zachowały w projekcie swoje miejsce: idee oświecenia (XIV.3), reformy modernizacyjne w Austrii, Prusach i Rosji (XIV.2), ideologie XIX w., od liberalizmu po chrześcijańską demokrację, wraz z ruchem „emancypacji kobiet (sufrażyzmu)” (XVII.5) i integracja europejska (XXIV.3, XXVIII.1), a w zakresie rozszerzonym także uwarunkowania idei oświeceniowych, idee demokratyczne i kryzys demokracji. Projekt nie ocenia oświecenia wprost, nadaje mu jednak szczególną pozycję. Tylko w trzech wymaganiach uczeń ma wskazywać, jak dziedzictwo dawnej epoki trwa we współczesności: przy osiągnięciach Grecji (V.3) i Rzymu (VI.5) oraz przy ideach oświecenia, które ma „identyfikować we współczesnym świecie” (XIV.3). Takiego wymagania nie

ma ani przy chrześcijaństwie, ani przy kulturze średniowiecza. Z trzech źródeł cywilizacji łacińskiej, Aten, Rzymu i Jerozolimy, za żywe dziedzictwo uznano więc dwa, a na miejsce trzeciego weszło oświecenie. Treści ukazujące chrześcijańskie źródła kultury usunięto natomiast lub przeniesiono do zakresu rozszerzonego (zob. rozdział 6).

Pojawiły się też wątki, których obowiązująca podstawa z historii w ogóle nie zawiera. Zmiany klimatu wymieniono czterokrotnie: przy przemianach Rzeczypospolitej w XVII w. (XIII.4), wśród zagrożeń współczesnego świata (XXVIII.2), a w zakresie rozszerzonym przy ożywieniu gospodarczym Europy w XI–XIII w. (ZR III.5) i układzie sił w Europie w XVI i XVII w. (ZR VIII.3). Wątek ten uzupełniają wpływ rewolucji agrarnej i przemysłowej na „środowisko przyrodnicze” (XIV.1), „ekologiczne konsekwencje rewolucji przemysłowej” (ZR XIII.3) oraz skutki „eksploatacji zasobów naturalnych na przestrzeni XIX–XXI w.” (ZR XXIV.4). Do tego dochodzą przeciwdziałanie „dezinformacji, zniesławieniu i wykluczeniu” (III.2), „nowoczesna koncepcja praw człowieka” (ZR XX.1) i „sprawczość” ucznia jako cel doświadczeń edukacyjnych. Zagadnienia te mogą być obecne w nauczaniu historii, lecz w podstawie ograniczonej do minimum każde wymaganie wypiera inne. Dobór właśnie tych treści sprawia, że przeszłość odczytuje się przez pryzmat dzisiejszych sporów, a nie dzisiejsze spory w świetle przeszłości. Skoro wśród przyczyn przemian Rzeczypospolitej w XVII w. projekt wymienia zmiany klimatu, a chrztu Polski nie wymienia wcale, trudno uznać ten dobór za neutralny.

Czwarta wada dotyczy czasu. Uczeń ma zrealizować co najmniej cztery doświadczenia edukacyjne, jedno w roku bazowym i trzy w kolejnych latach. Mają one wzmacniać „sprawczość” ucznia, lecz szkoła nie powinna ćwiczyć aktywności obywatelskiej kosztem lektury źródeł i wykładu, a więc tego, czego uczeń nie nauczył się nigdzie indziej.

Ani zachowanie drugiego, chronologicznego przebiegu dziejów, ani obecność w wymaganiach szczegółowych zbrodni katyńskiej, powstania warszawskiego i ludobójstwa na Wołyniu nie zmieniają oceny całości: w proponowanym kształcie projekt nie zapewnia ani rzetelnej wiedzy o przeszłości, ani kryteriów jej rozumienia, ani wspólnej pamięci, a bez nich nie ma dobrej edukacji historycznej.

5

Język polski

W języku polskim zmiana jest głębsza niż w historii, ponieważ projekt rezygnuje w zakresie podstawowym z układu chronologicznego, a wspólny kanon lektur zastępuje krótkim minimum i listą propozycji do wyboru.

Układ treści

Obecna podstawa, wprowadzona w 2018 r., stwierdza, że „przywraca chronologiczny układ treści, który pozwala na poznawanie utworów literackich w naturalnym porządku”. Literatura od starożytności po okres wojny i okupacji jest omawiana w klasach I–III liceum (I–IV technikum), a ostatni rok przeznaczono na literaturę po 1945 r. Uczeń poznaje więc literaturę w porządku, w jakim powstawała.

Projekt dzieli zakres podstawowy na sześć działów: komunikacja i świadomość językowa, odbiór tekstów kultury, tworzenie wypowiedzi, edukacja medialna, „rozwijanie umiejętności autorefleksji i tworzenie tożsamości” oraz praktyki lekturowe. Wiedza historycznoliteracka ma być narzędziem interpretacji, przy czym projekt zastrzega, że jest to wiedza „niekoniecznie jednak opierająca się na sztywnej periodyzacji” (s. 2), a rok bazowy „nie jest [...] przeznaczony na systematyczny kurs historii literatury” (s. 29). Nazwy epok występują w zakresie podstawowym jedynie w wykazie pojęć, którymi uczeń ma się posługiwać (II.9), obok archetypu, toposu i tabu. Omówienie zjawisk charakterystycznych dla kolejnych okresów literackich, od starożytności po literaturę XXI w., przewidziano dopiero w zakresie rozszerzonym (ZR II.6), który wybiera tylko część uczniów.

Projekt z języka polskiego porzuca więc porządek, który zachowuje projekt z historii. Uczeń poznaje teksty w oderwaniu od ich miejsca w dziejach literatury i kultury, a wiedza o epokach, sprowadzona do wykazu pojęć, nie pozwala zobaczyć, co z czego wyrasta. Czy kurs zachowa ład chronologiczny, zależy odtąd wyłącznie od nauczyciela.

Cele i wartości

Przedmiot ma służyć „wspieraniu postawy patriotycznej w jej nowoczesnym, obywatelskim i społecznym wymiarze” (s. 2). Dookreślenie to każe zapytać, czy patriotyzm rozumiany tradycyjnie wymaga w oczach autorów korekty. Spośród ośmiu celów kształcenia tylko jeden dotyczy wartości: „rozwijanie wrażliwości aksjologicznej inspirowane literaturą oraz innymi tekstami kultury”. Wrażliwość na wartości nie jest jednak tym samym co poznanie dobra i prawdy, a projekt nie mówi, jakie wartości literatura polska przekazuje. Uczeń ma natomiast rozpoznawać w tekstach kultury „wyzwania współczesności, w tym społeczne, technologiczne, informacyjne i klimatyczne” (V.4).

Z drugiej strony projekt zawiera wymagania, by uczeń wyjaśniał „znaczenie dziedzictwa kulturowego i historycznego” i omawiał „zagadnienie ciągłości kultury” (V.5) oraz formułował wnioski o roli kultury i języka „w budowaniu tożsamości narodowej, wspólnotowej i osobistej” (V.6). Trudno jednak mówić o ciągłości kultury, gdy kurs literatury tej ciągłości nie odtwarza.

Lektury

Obowiązkowe minimum zakresu podstawowego (VI.7) przewiduje, że uczeń „w każdym roku szkolnym czyta nie mniej niż 4 dłuższe utwory, krótsze utwory lub fragmenty dłuższych utworów”, przy czym nie może pominąć: wybranych utworów staropolskich, w tym „Bogurodzicy”, wybranych pieśni i trenów Kochanowskiego, jednego dramatu romantycznego do wyboru, „Wesela”, wybranego utworu dramatycznego z XX w., „Pana Tadeusza”, „Lalki”, utworów lub fragmentów pięciu noblistów (Sienkiewicz, Reymont, Miłosz, Szymborska, Tokarczuk), wybranych utworów lirycznych XIX, XX i XXI w., jednego dramatu Szekspira, utworu spoza kręgu europejskiego i północnoamerykańskiego oraz „wybranych utworów odnoszących się do wojny i okupacji oraz totalitaryzmów XX w.”. W tej ostatniej kategorii nie wskazano żadnego tytułu. W roku bazowym uczeń poznaje ponadto „fragmenty Biblii, mitologii grecko-rzymskiej, mitologii różnych kultur

oraz wybraną tragedię antyczną” (VI.2), a także co najmniej trzy dłuższe utwory współczesne, „wybrane wspólnie przez nauczyciela oraz uczniów”, z których dwa ukazały się po 1989 r. (VI.3).

Uzupełnieniem jest lista „przykładowych tekstów” licząca 287 pozycji ułożonych alfabetycznie według nazwisk autorów. Homer sąsiaduje na niej z Horacym, a Sofokles z powieścią graficzną „Lore Olympus”; obok Dantego, Dostojewskiego i Norwida znalazły się książki Yuvala Noaha Harariego, cykl o wiedźminie i piosenki Taco Hemingwaya. Lista nie odróżnia dzieł o randze klasyki od propozycji doraźnych. Projekt posługuje się wprawdzie słowem „kanon”, gdy wymaga „wybranych utworów dramatycznych” i „epickich z kanonu literatury polskiej” (VI.7b–c), lecz poza kilkoma tytułami nie mówi, co do tego kanonu należy, a lista przykładowa kryterium nie dostarcza. Kanon zostaje więc zadeklarowany, ale nie nazwany.

TABELA 2. WYBRANE LEKTURY W TRZECH WERSJACH PODSTAWY

UTWÓR	PODSTAWA SPRZED REDUKCJI (2018)	PODSTAWA OBECNA (2024)	PROJEKT IBE (2026)
Biblia	fragmenty, obowiązkowo	fragmenty, obowiązkowo	fragmenty, obok „mitologii różnych kultur”
Homer	„Iliada” i „Odyseja” (fragmenty)	„Iliada” (fragmenty); „Odyseja” w ZR	lista przykładowa
„Antygona”	obowiązkowo	obowiązkowo	„wybrana tragedia antyczna” bez tytułu (VI.2); „Antygona” na liście przykładowej
„Boska komedia”	fragmenty	fragmenty w ZR	lista przykładowa
„Dziady” cz. III	obowiązkowo	obowiązkowo	przykład dramatu romantycznego do wyboru
„Kordian”	obowiązkowo	ZR	przykład dramatu romantycznego do wyboru
„Nie-Boska komedia”	obowiązkowo	usunięta z ZP; obowiązkowa w ZR	przykład dramatu romantycznego do wyboru
„Pan Tadeusz”	ze szkoły podstawowej	ze szkoły podstawowej	obowiązkowo
„Potop”	obowiązkowo, w całości	fragmenty	„utwory lub fragmenty” noblisty; tytuł na liście

UTWÓR	PODSTAWA SPRZED REDUKCJI (2018)	PODSTAWA OBECNA (2024)	PROJEKT IBE (2026)
„Zbrodnia i kara”	obowiązkowo	obowiązkowo	lista przykładowa
„Chłopi”	tom I „Jesień”	fragmenty	„utwory lub fragmenty” noblisty
„Przedwiośnie”	obowiązkowo	obowiązkowo	lista przykładowa
„Inny świat”	obowiązkowo	fragmenty	lista przykładowa
Borowski	obowiązkowo	obowiązkowo	lista przykładowa
Herbert	wybrane wiersze, w tym z tomów „Pan Cogito” i „Raport z obłąkanego Miasta”	wybrane wiersze	lista przykładowa
św. Augustyn, św. Tomasz z Akwinu	ZR (fragmenty)	usunięte	lista przykładowa

ZP – zakres podstawowy; ZR – zakres rozszerzony. Zmiany w wykazie lektur z 2024 r. podaję za zestawieniem Wydawnictwa Pedagogicznego Operon i wykazami lektur na rok szkolny 2024/2025 (zob. bibliografia).

Z zestawienia wynikają dwa wnioski. Po pierwsze, projekt podnosi do rangi lektury obowiązkowej „Pana Tadeusza”, który dotąd był czytany w szkole podstawowej, i zachowuje „Lalkę”, „Wesele” oraz „Bogurodzicę”. Po drugie, utwory, które przez dziesięciolecia tworzyły wspólne doświadczenie lekturowe Polaków, przestają być obowiązkowe: „Dziady” cz. III stają się jednym z przykładowych dramatów romantycznych do wyboru, w miejsce „Antygony” pojawia się „wybrana tragedia antyczna” bez wskazania tytułu, a „Przedwiośnie”, „Zbrodnia i kara” i „Inny świat” trafiają na listę propozycji. Biblia, z której wywodzi się bardzo wiele motywów i symboli literatury europejskiej, została wymieniona w jednym punkcie z mitologią grecko-rzymską i mitologiami różnych kultur, a projekt nazywa je wszystkie „źródłami fundamentów kultury” (VI.2).

Nauka o języku

W obecnej podstawie kształcenie językowe stanowi odrębny dział, obejmujący gramatykę języka polskiego, zróżnicowanie języka, komunikację językową i kulturę języka oraz ortografię i interpunkcję. Uczeń ma wykorzystywać „wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni” (II.1.1) oraz rozpoznawać zapożyczenia i rozumieć ich funkcje; przed 2024 r. miał jeszcze określać „rodzaje zapożyczeń i sposób ich funkcjonowania

w polszczyźnie różnych epok”. Już ten zakres jest skromny, a projekt jeszcze go zawęża. Dział otwierający zakres podstawowy nosi tytuł „Komunikacja i świadomość językowa”, a jego pytanie wiodące dotyczy tego, jak porozumiewać się w różnych sytuacjach życiowych z zachowaniem poprawności i etykiety językowej. Wymagań z gramatyki (fleksji, składni, słowotwórstwa), historii języka i etymologii w projekcie nie ma. Najbliższe im są wymagania, by uczeń identyfikował błędy i odróżniał je od innowacji (I.4) oraz analizował „zmiany zachodzące we współczesnym języku, w tym w środowisku cyfrowym” (I.9).

Zmiana ta ma charakter zasadniczy: język przestaje być przedmiotem poznania, a staje się przede wszystkim narzędziem porozumiewania się, ocenianym miarą skuteczności. W tradycji klasycznej gramatykę rozumiano przy tym znacznie szerzej niż dziś. Nie była ona jedynie nauką o odmianie wyrazów i budowie zdań, lecz obejmowała także lekturę i objaśnianie tekstów. Kwintyliian dzielił ją na „umiejętność poprawnego mówienia” i „objaśnianie poetów”³⁵. Gramatyka, pierwsza ze sztuk wyzwolonych, otwierała drogę do pozostałych: kto rozumie budowę języka, jego dzieje i znaczenia słów, ten rozumie także myśl, która się w nim wyraża, i dziedzictwo, które w nim przetrwało. Polszczyzna przechowuje pamięć łaciny, chrześcijaństwa i dawnej Rzeczypospolitej. Bez znajomości dziejów polszczyzny lektura Kochanowskiego, Mickiewicza czy Norwida coraz bardziej przypomina przekładanie z języka obcego.

Mocny fundament w tej dziedzinie powinna dać szkoła podstawowa. To ona, odpowiadając etapowi gramatyki w trivium, jest właściwym miejscem usprawniania intelektu przez systematyczne poznawanie budowy języka. Przywrócenie gramatyki nie może jednak oznaczać powrotu do mechanicznego rozbioru zdań, z którego uczeń nie wynosi niczego poza znajomością terminów. Uczeń musi rozumieć, czemu gramatyka służy. Rozbiór zdania jest ćwiczeniem w myśleniu: kto odróżnia podmiot od orzeczenia, zdanie nadrzędne od podrzędne, a związek przyczynowy od przeciwnego, ten dostrzega budowę sądu i porządek argumentu, także w cudzym tekście. Słowotwórstwo i etymologia pozwalają zobaczyć, jak w słowach odkładało się doświadczenie pokoleń, a historia języka otwiera dostęp do dawnych tekstów. Kwintyliian przestrzegał przed tymi, którzy „z tej sztuki pokpiwają jako ze skąpej i jałowej”, i dodawał: „Jeśli bowiem pod przyszłego mówcę nie podłoży ona rzetelnych fundamentów, runie cokolwiek byś na niej nadbudował”. Gramatyka, jak pisał, „kryje w sobie w istocie więcej, niż zapowiada na pozór”³⁶.

35. Kwintyliian, *Kształcenie mówcy. Księgi I, II i X*, I, 4, 2, przeł. M. Brożek, Warszawa 2002; w oryginale: „recte loquendi scientiam et poetarum enarrationem”.

W szkole ponadpodstawowej nauka o języku musi wyglądać już inaczej. Jej osią powinna być lektura autorów, czyli tych, których tradycja nazywała *auctores*, prowadzona wraz z całym kontekstem, w którym od starożytności czytano wielkie teksty. Gramatycy rzymscy wyróżniali w swojej pracy lekturę, objaśnienie, poprawienie tekstu i ocenę (*lectio, enarratio, emendatio, iudicium*)³⁷. W szkołach humanistycznych, a później w kolegiach jezuickich i pijarskich, rdzeniem nauki była *praelectio*: nauczyciel czytał z uczniami tekst, objaśniał jego słownictwo i składnię, figury retoryczne, tło historyczne i mitologiczne oraz sens moralny, a uczniowie uczyli się wybranych fragmentów na pamięć i naśladowali je we własnych wypowiedziach. Gramatyka nie była wówczas osobnym działem, lecz narzędziem rozumienia tekstu, a lektura stawała się zarazem szkołą języka, myślenia i smaku. Taki sposób pracy z tekstem polskim, a w miarę możliwości także łacińskim, łączyłby kształcenie językowe z literackim i nadawał sens jednemu i drugiemu. Łacina ma tu znaczenie szczególne. Znaczna część polskiego słownictwa abstrakcyjnego, naukowego, prawnego i religijnego ma łacińskie pochodzenie, a polska literatura przez stulecia powstawała w obu językach: Jan Kochanowski pisał po polsku i po łacinie, a Maciej Kazimierz Sarbiewski, nazywany „chrześcijańskim Horacym”, zdobył europejską sławę jako poeta łaciński. Bez choćby elementarnej znajomości łaciny etymologia i historia języka polskiego tracą fundament, a lektura dawnych autorów pozostaje powierzchowna.

Skromne miejsce projekt wyznacza także retoryce. Pojawia się ona w jednym z celów kształcenia i w jednym wymaganiu szczegółowym (III.6). Projekt wymaga wprawdzie tworzenia „wypowiedzi argumentacyjnych ustnych i pisemnych” (III.1), nie wymienia jednak rozprawki ani innych dłuższych form, których opanowanie zakłada systematyczne ćwiczenie.

Doświadczenia edukacyjne

Nowością projektu są obowiązkowe „doświadczenia edukacyjne”. Raz w każdym roku szkolnym uczeń ma m.in. uczestniczyć w wydarzeniu artystycznym, zrealizować projekt interpretacyjny, wygłosić publiczną wypowiedź o własnych zainteresowaniach i napisać

36. Kwintyliani, *Kształcenie mówcy...* I, 4, 5; w oryginale: „Quo minus sunt ferendi qui hanc artem ut tenuem atque ieiunam cavillantur. Quae nisi oratori futuro fundamenta fideliter icit, quidquid superstruxeris corruet”; I, 4, 2: „plus habet in recessu quam fronte promittit”.

37. Tak Warron w przekazie Diomedesa: „grammaticae officia, ut adserit Varro, constant in partibus quattuor, lectione enarratione emendatione iudicio”; Diomedes, *Ars grammatica*, w: *Grammatici Latini*, red. H. Keil, t. 1, Lipsiae 1857, s. 426.

własny tekst, a raz w ciągu etapu edukacyjnego wziąć udział w debacie lub projekcie dotyczącym problemów społecznych, przekształcić tekst, upowszechnić wybrane teksty kultury i udokumentować lokalne dziedzictwo. Już sam termin budzi zastrzeżenia. Jest to nowe połączenie wyrazowe, które zaciera granicę między ćwiczeniem, projektem i praktyką, i należy do tej odmiany nowomowy pedagogicznej, która nadaje nowe nazwy rzeczom dawno znanym³⁸.

Wyjście do teatru, wieczór poezji, debata czy konkurs recytatorski są obecne w polskiej szkole od dawna. Nauczyciele mogą je organizować także dziś i sami decydują, kiedy, w jakiej formie i z którą klasą to zrobić. Gwarantuje im to Karta Nauczyciela, zgodnie z którą nauczyciel „w realizacji programu nauczania ma prawo do swobody stosowania takich metod nauczania i wychowania, jakie uważa za najwłaściwsze spośród uznanych przez współczesne nauki pedagogiczne”³⁹. Projekt tę swobodę ogranicza. To, co było środkiem dobieranym do potrzeb uczniów, staje się obowiązkiem, który trzeba wypełnić w każdym roku, niezależnie od tego, czy w danej klasie służy lekturze, czy od niej odciąga.

Wynika z tego paradoks. Projekt pozostawia wyborowi nauczyciela i uczniów to, co powinno być wspólne dla wszystkich, czyli kanon lektur, a zarazem narzuca to, co powinno zależeć od nauczyciela, czyli formy pracy. Podstawa programowa pomyślana jako minimum powinna określać treści, których szkoła nie może pominąć, a wybór metod pozostawiać tym, którzy uczą. Projekt odwraca ten porządek.

Ocena

Projekt kształci przede wszystkim umiejętność odbioru i wytwarzania tekstów, a to, co uczeń przeczyta, pozostawia w dużej mierze wyborowi nauczyciela i uczniów. W tradycji klasycznej umiejętności i lektury nie da się rozdzielić: samodzielności sądu uczymy się na dziełach najwyższej próby, a kanon jest właśnie zbiorem tekstów, na których kolejne pokolenia ćwiczyły rozumienie siebie i świata. Szkoła, która nie wskazuje tych tekstów z tytułu, nie zapewnia wspólnego języka kultury, a przez to osłabia tożsamość, o której mówi sam projekt.

38. Por. *Zmiany w podstawie programowej...*, s. 20.

39. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 515), art. 12 ust. 2.

6

Chrześcijaństwo i Kościół w trzech wersjach podstawy z historii i języka polskiego

Zestawienie obejmuje zapisy, które wprost dotyczą chrześcijaństwa, Kościoła i chrystianizacji. Porównuję trzy wersje: brzmienie sprzed redukcji (w historii w wersji z 2022 r., w języku polskim z 2018 r.)⁴⁰, brzmienie obowiązujące od 2024 r.⁴¹ oraz projekt IBE. Widać w nim ciągłość procesu: treści usunięte w 2024 r. nie wracają, a część tego, co redukcja oszczędziła, znika w projekcie.

40. Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 marca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. z 2022 r. poz. 622).

41. Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. z 2024 r. poz. 1019).

TABELA 3. HISTORIA

ZAGADNIENIE	PODSTAWA SPRZED REDUKCJI (2022)	PODSTAWA OBECNA (2024)	PROJEKT IBE (2026)
Chrześcijaństwo w Rzymie	„wyjaśnia genezę chrześcijaństwa i zmiany sytuacji chrześcijan w państwie rzymskim”; „charakteryzuje znaczenie chrześcijaństwa dla zmian w kulturze i obyczajowości Rzymian”; ZR: „kulturotwórczą nowość chrześcijaństwa”	pozostaje tylko pierwsze wymaganie (IV.4)	„wyjaśnia zasady religii chrześcijańskiej i wykazuje jej związek z judaizmem”, przyczyny rozprzestrzeniania się (VI.4)
Christianitas	„wyjaśnia pojęcie christianitas (ze szczególnym uwzględnieniem duchowej i kulturowej roli benedyktynów)”; ZR: mnisi iroszkoccy	usunięto	brak; „cywilizacja łacińska” tylko w ZR (ZR II.1, ZR III.2)
Chryścianizacja Europy	„tworzenia się państw w Europie, z uwzględnieniem ich chryścianizacji”	bez zmian (VI.3)	chryścianizacja Czech, Węgier i Rusi (VIII.2); ZR: „rola chryścianizacji w procesie kształtowania się państw” (ZR III.1)
Papiestwo i cesarstwo	„duchowe i polityczne przyczyny [...] rywalizacji papiestwa z cesarstwem o przewodnictwo w christianitas”; reforma gregoriańska	„przyczyny rywalizacji [...] o zwierzchnictwo nad średniowieczną Europą”; reformę gregoriańską usunięto	tylko w ZR (ZR III.4)
Chryścianizacja Polski	„uwarunkowania narodzin państwa polskiego i jego chryścianizacji” (IX.1)	„uwarunkowania powstania państwa polskiego i jego chryścianizacji” (IX.1)	„okoliczności powstania państwa pierwszych Piastów”, bez chryścianizacji (IX.1)
Kościół a suwerenność	„rolę współdziałania Kościoła i państwa dla utrwalenia polskiej suwerenności (św. Wojciech, arcybiskupstwo gnieźnieńskie)”; ZR: spór z bp. Stanisławem	usunięto	brak
Kultura średniowiecza	„wyjątkową rolę chrześcijaństwa jako podstawy ścisłej wiary religijnej i rozumu, ze szczególnym uwzględnieniem roli św. Tomasza z Akwinu”; wyznaczniki zachodniej christianitas; ZR: scholastyka, włączenie ziem polskich do kręgu łacińskiego	„wyjątkową rolę chrześcijaństwa” (XIII.1); „znaczenie chrześcijaństwa w obrządku łacińskim dla rozwoju kultury polskiej” (XIII.3)	„uniwersalizm kultury średniowiecza” bez chrześcijaństwa (XI.1); rola Kościoła w edukacji i nauce tylko w ZR (ZR VII.2)

ZAGADNIENIE	PODSTAWA SPRZED REDUKCJI (2022)	PODSTAWA OBECNA (2024)	PROJEKT IBE (2026)
Zakony	ZR: rola zakonów; franciszkanie i dominikanie	ZR: rola zakonów; „przemiany życia religijnego” bez nazw zakonów	ZP: „rola zakonów nauczających” i KEN (XV.3); ZR: zakony rycerskie (ZR III.3)
Sobór trydencki	„rolę soboru trydenckiego i [...] różne aspekty reformy Kościoła katolickiego”; ZR: jezuiti	bez zmian w ZP; jezuitów usunięto z ZR	„reakcje Kościoła katolickiego na reformację” (XII.2), bez soboru
Tolerancja religijna	ZP (XIX.4)	bez zmian	tylko ZR (ZR IX.2)
Wiara pod zabarami	„utrzymania i przekazywania polskiego kodu kulturowego (wiara, język)”; ożywienie religijne: „Gietrzwałd, Jasna Góra, Ostra Brama, społeczny katolicyzm”	usunięto	brak
Okupacja	heroizm Polaków, „w tym Witolda Pileckiego i Maksymiliana Marii Kolbego”	„wymienia przykłady heroizmu Polaków”, bez nazwisk	brak; brak też Sprawiedliwych
Podziemie po 1944 r.	„żołnierze niezłomni” (Pilecki, „Inka”, płk Łukasz Ciepliński), „rola Kościoła katolickiego”	„podziemia antykomunistycznego”, bez nazwisk i Kościoła	brak
Kościół w okresie stalinizmu	„formy i konsekwencje prześladowania Kościoła katolickiego”	„relacje państwo – Kościół w okresie stalinizmu”	„relacje państwo – Kościół katolicki” (XXV.3)
Prymas Wyszyński, milenium	ZP: rola prymasa, „Jasnogórskie Śluby Narodu, Wielka Nowenna, obchody milenijne”	przeniesiono do ZR	brak; „znaczenie wydarzeń 1966 r. i 1968 r.” (XXVI.1), bez milenium
Jan Paweł II	ZP: „ocenia rolę papieża Jana Pawła II i jego wpływ na przemiany w Polsce i krajach sąsiednich”	bez zmian	tylko ZR, w punkcie o „przemianach religijności” (XXIV.3)
Ks. Jerzy Popiełuszko	ZP: „bł. ks. Jerzego Popiełuszki”	ZP: „ocenia rolę ks. Jerzego Popiełuszki”	brak
Kościół w PRL	ZP: „społeczno-polityczna rola Kościoła katolickiego”; ZR: wpływ Kościoła na opór po 13 grudnia 1981 r.	ZP: „wyjaśnia społeczno-polityczną rolę Kościoła katolickiego” (LVII.3); ZR: „wpływ Kościoła katolickiego na ruch społeczny Polaków”	ZP: tylko „relacje państwo – Kościół” (XXVI.1); „znaczenie Kościoła w życiu społecznym” przeniesiono do ZR (ZR XXII.1)

TABELA 4. JĘZYK POLSKI

TEKST	PODSTAWA SPRZED REDUKCJI (2018)	PODSTAWA OBECNA (2024)	PROJEKT IBE (2026)
Biblia	obowiązkowo, m.in. Księga Rodzaju, Hioba, Koheleta, Pieśń nad Pieśniami, Psalmy, Apokalipsa	fragmenty; Pieśń nad Pieśniami usunięto	„fragmenty Biblii” obok „mitologii różnych kultur” (VI.2)
„Bogurodzica”	obowiązkowo	obowiązkowo	obowiązkowo (VI.7a)
„Kwiatki św. Franciszka z Asyżu”	obowiązkowo (fragmenty)	usunięto	brak
„Legenda o św. Aleksym”	obowiązkowo (fragm.)	usunięto	lista przykładowa
Kochanowski, psalmy	Psalmy 13 i 47	usunięto	brak; obowiązkowe „pieśni i treny” (VI.7a)
Piotr Skarga, „Kazania sejmowe”	obowiązkowo (fragmenty)	usunięto	brak
św. Augustyn, „Wyznania”	ZR (fragmenty)	usunięto	lista przykładowa
św. Tomasz z Akwinu, „Suma teologiczna”	ZR (fragmenty)	usunięto	lista przykładowa
Karol Wojtyła, „Przed sklepem jubilera”	brak	brak	lista przykładowa

Zmiany w wykazie lektur z 2024 r. podaję za zestawieniem Wydawnictwa Pedagogicznego Operon i wykazami lektur na rok szkolny 2024/2025 (zob. bibliografia).

Wnioski z obu tabel są zbieżne. Redukcja z 2024 r. usunęła znaczną część treści, które ukazywały chrześcijaństwo jako źródło kultury, a nie tylko jako jedno z wyznań. Projekt nie przywraca żadnej z nich jako wymagania obowiązkowego i usuwa ponadto chrystianizację Polski, chrześcijańską podstawę kultury średniowiecza, sobór trydencki i wzmiankę o ks. Popiełuszcze, a Jana Pawła II przenosi do zakresu rozszerzonego, z którego usuwa zarazem prymasa Wyszyńskiego. W zakresie podstawowym Kościół pojawia się głównie jako strona konfliktów. Jako współtwórce państwowości, oświaty i kultury ukazują go tylko dwa wymagania: o roli Kościoła w zjednoczeniu kraju (IX.2) oraz o zakonach nauczających i KEN (XV.3). Jego rolę w średniowiecznej oświacie i nauce oraz w życiu społecznym PRL omawia dopiero zakres rozszerzony.

7

Minimum programowe i komponent tożsamościowy

Podstawa programowa nie powinna być programem nauczania. Jej zadaniem jest określenie minimum, które szkoła ma obowiązek zrealizować. Kształt programu, dobór metod i rytm pracy powinny pozostać w rękach szkoły, nauczyciela i rodziców. Odpowiada to zasadzie pomocniczości: państwo określa to, co dla wspólnoty konieczne, a resztę powierza tym, którzy bezpośrednio odpowiadają za wychowanie dziecka⁴².

Opowiadam się zdecydowanie za rozwiązaniem, które pozostawia nauczycielowi dużą swobodę. To nauczyciel, specjalista w swojej dziedzinie, który zna zarówno uczniów, jak i warunki, w jakich działa jego szkoła, jej tradycję i środowisko, powinien układać program nauczania i mieć wpływ na znaczną część realizowanych treści, a nie tylko na rozkład materiału, czyli podział treści podstawy na kolejne lekcje. Dobry program jest wyrazem przemyślanej koncepcji: wskazuje cel, któremu służy przedmiot, ustala porządek, w jakim uczeń poznaje kolejne zagadnienia, dobiera teksty i źródła, wiąże przedmiot z innymi dziedzinami wiedzy i z wychowawczym zadaniem szkoły. Nauczyciel odpowiada wówczas nie tylko za realizację wymagań, lecz także za całość formacji, jaką proponuje uczniom. Podstawa programowa ma mu to umożliwić, wyznaczając wspólne minimum, a nie krępować go drobiazgowymi przepisami dotyczącymi metod i form pracy.

Minimum programowe nie oznacza jednak minimalizmu. Ministerstwo, ustalając podstawę, powinno zapewnić w niej obecność komponentu tożsamościowego. Jego

miejszem jest przede wszystkim nauczanie języka polskiego i historii, choć nie tylko. Treść tego komponentu stanowi dziedzictwo cywilizacji łacińskiej, wyrosłej z greckiej filozofii, rzymskiego prawa i wiary biblijnej, których syntezy dokonało chrześcijaństwo, oraz dziedzictwo religijne, które od chrztu w 966 r. kształtowało polski język, kulturę i państwo-wość. Nie jest to zbiór eksponatów, które ogląda się z zewnątrz. Dziedzictwo to powinno pozostać czymś żywym i nadal określać formę naszego życia: indywidualnego i wspólnotowego. Szkoła, która je przekazuje, nie narzuca uczniowi gotowej tożsamości. Pozwala mu natomiast zrozumieć, kim jest, skąd przychodzi i jakie zobowiązania z tego wynikają.

Komponent tożsamościowy nie może pozostać ogólną deklaracją wpisaną do części wstępnej. W historii i języku polskim minimum musi zostać jasno określone: trzeba wymienić z nazwy wydarzenia, postaci i teksty, bez których nie ma wspólnoty pamięci. Dla tekstów takim określonym minimum jest kanon dzieł, które konfrontują człowieka z prawdą o nim samym, otaczającym go świecie i Bogu. Nie jest on listą lektur do zaliczenia ani katalogiem propozycji do wyboru, lecz miarą tego, co wiecznotrwałe, wobec której ocenia się to, co przemijające. Kanon łączy kolejne pokolenia i sprawia, że ludzie wybierający różne drogi kształcenia i życia zawodowego mówią wspólnym językiem kultury.

Nie ma w tym sprzeczności z postulatem swobody nauczyciela. Minimum w historii i języku polskim obejmuje wymienione z nazwy wydarzenia, postaci i teksty, których szkoła nie może pominąć (w tym kanon lektur), porządek chronologiczny, który pozwala je zrozumieć i powiązać, a w języku polskim także naukę o języku. Wszystko inne – rozłożenie akcentów, dobór źródeł i tekstów uzupełniających, kolejność zagadnień w obrębie epoki, metody i formy pracy – należy do nauczyciela. Postulaty zamykające tę publikację wymieniają wiele tytułów i nazw, ale nie służą rozbudowie podstawy: dotyczą przede wszystkim tego, co powinno zostać w niej nazwane, a nie tego, jak ma być realizowane.

Minimum programowe nie oznacza minimalizmu.

Takie ujęcie podstawy programowej wynika z określonego rozumienia celu edukacji. Celem tym jest usprawnienie intelektu i woli człowieka, czyli wyrobienie w nim trwałej zdolności do poznawania prawdy i wybierania dobra. Nie jest nim ani wyposażenie

42. Por. *Założenia...*

ucznia w kompetencje przydatne na rynku pracy, ani dopasowanie go do wymogów systemu. Umiejętności mają w szkole swoje miejsce, ale są owocem dobrze uformowanego umysłu, a nie celem samym w sobie. Podstawa zbudowana według tych założeń byłaby oszczędniejsza w opisie procedur, a bardziej wymagająca co do treści, które warto znać, ponieważ są prawdziwe, dobre i piękne.

Zakończenie i postulaty

Oba projekty wyrastają z tej samej koncepcji, którą wcześniej rozpoznałem w podstawie programowej dla szkoły podstawowej: wiedza jest w nich zasobem służącym działaniu, a nie drogą do poznania prawdy; miarą treści staje się ich przydatność w projekcie, debacie czy kampanii. W historii przejawia się to w redukcji wymagań o ponad połowę, w doborze treści, które ją przetrwały, i w odczytywaniu przeszłości przez pryzmat bieżących sporów; w języku polskim – w rezygnacji z chronologii i kanonu. W obu przedmiotach najbardziej ucierpiało to, co łączy Polskę z cywilizacją łacińską: chrzest, chrześcijańskie źródła kultury średniowiecza, Biblia jako księga szczególna oraz wielka literatura – choćby antyczna i romantyczna – wskazana z tytułu jako lektura obowiązkowa dla każdego ucznia.

Model klasyczny zakłada, że dzieje i literatura są poznawane w porządku czasu; w projektach historia zachowuje chronologię, a język polski ją porzuca. Rok bazowy, który w historii otwiera naukę zajęciami o historiografii i warsztacie badacza, a w języku polskim działami o komunikacji i odbiorze tekstów, odrywa jednak narzędzia od przedmiotu, któremu mają służyć. Trivium było wprawdzie kursem narzędzi – gramatyki, dialektyki i retoryki – ale uczono ich zawsze na konkretnym materiale: na tekstach autorów, które uczeń czytał, objaśniał i naśladował. Elementarną część tej pracy, odpowiadającą dawnej gramatyce i po części dialektyce, powinna przy tym wykonać szkoła podstawowa. Projekty każą zaś ćwiczyć w liceum i technikum umiejętności w oderwaniu od treści, które mają one otwierać.

Na uznanie zasługuje natomiast sam zamysł wzmocnienia kształcenia ogólnego, zwłaszcza w technikum: formacja ogólna, pozwalająca zrozumieć siebie i świat, powinna poprzedzać specjalizację zawodową i jej towarzyszyć. Jak jednak pokazałem we wprowadzeniu, realizacja nie potwierdza tego założenia w pełni, a o liczbie godzin kształcenia

ogólnego w kolejnych latach przesądzą nieznane jeszcze ramowe plany nauczania. Dodatkowy rok niczego nie zmieni, jeśli zabraknie w nim treści stanowiących o wartości kształcenia ogólnego.

To, czego podstawa nie wymienia, w praktyce szkolnej i na egzaminie maturalnym przestaje istnieć.

Zgodnie z założeniami przedstawionymi w rozdziale 7 proponuję, by w pracach nad rozporządzeniem⁴³:

1. wprowadzić w historii osobne wymaganie dotyczące chrztu Polski i chrystianizacji państwa piastowskiego, z uwzględnieniem roli św. Wojciecha i utworzenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego;
2. przywrócić w zakresie podstawowym zapisy o chrześcijańskich fundamentach kultury średniowiecza, w tym o łączności wiary i rozumu, i wprowadzić do niego wymaganie o roli Kościoła w powstaniu szkół i uniwersytetów;
3. wymienić z nazwy sobór trydencki, Konstytucję 3 maja, Kościół jako ostoję polskości pod zaborami, Józefa Piłsudskiego, agresję sowiecką 17 września 1939 r., Armię Krajową, Sprawiedliwych wśród Narodów Świata, podziemie antykomunistyczne, prymasa Wyszyńskiego, Jana Pawła II i ks. Popiełuszkę, a ludobójstwo na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej ująć w osobnym wymaganiu, ze wskazaniem sprawców (OUN i UPA) i ofiar;
4. rozpocząć kurs historii od dziejów, a nie od zajęć o historiografii i „historii w praktyce”, a w omówieniu starożytności przywrócić religię Greków i Rzymian oraz narodziny chrześcijaństwa w państwie rzymskim i wprowadzić prawo rzymskie;
5. przywrócić w języku polskim chronologiczny układ zakresu podstawowego;
6. wyodrębnić Biblię jako osobną pozycję i wskazać z tytułu „Antygonę”, fragmenty „Iliady” i „Odysei”, „Dziady” cz. III, „Zbrodnię i karę”, „Przedwiośnie”, opowiada-

43. Por. *Założenia...*, gdzie postuluję położenie nacisku na przekaz kanonu kultury cywilizacji łacińskiej, w tym w nauczaniu języka polskiego i historii.

nia Borowskiego, „Inny świat”, a w zakresie rozszerzonym wybrane teksty św. Augustyna i św. Tomasza;

7. przywrócić i poszerzyć kształcenie językowe obejmujące gramatykę, dzieje polszczyzny i etymologię, tak by język był przedmiotem poznania, a nie tylko narzędziem komunikacji; w liceum i technikum powinno ono wyrastać z fundamentu zbudowanego w szkole podstawowej i łączyć się z lekturą autorów;
8. zrezygnować z obowiązkowych „doświadczeń edukacyjnych” i w ogóle nie narzucać w podstawie programowej metod ani form pracy; podstawa powinna określać, czego uczeń ma się nauczyć, a sposób, w jaki do tego dojdzie, pozostawić nauczycielowi, zgodnie z gwarantowaną mu swobodą stosowania metod nauczania i wychowania.

Aneks. Historia – wymagania szczegółowe: podstawa obowiązująca a projekt IBE

Zestawienie przytacza brzmienie wszystkich wymagań szczegółowych z historii w obowiązującej podstawie programowej (Dz. U. z 2018 r. poz. 467, w brzmieniu nadanym rozporządzeniem z 28 czerwca 2024 r.) i w projekcie IBE z października 2026 r.: w części A zakresu podstawowego (230 wobec 103 wymagań), w części B wymagań dodatkowych zakresu rozszerzonego (172 wobec 75). W obu dokumentach uczeń zakresu rozszerzonego realizuje także wszystkie wymagania zakresu podstawowego. Działy obu dokumentów zestawiono według odpowiadających sobie okresów i zagadnień; ponieważ projekt łączy kilka dawnych działów w jeden, w lewej kolumnie występują niekiedy działy w innej kolejności niż w rozporządzeniu. Numeracja działów i wymagań jest zgodna z oboma dokumentami. Pominęto wstępne „Uczeń:” oraz końcowe znaki interpunkcyjne.

Trzeba przy tym pamiętać, że lewa kolumna nie przedstawia podstawy w jej pełnym brzmieniu, lecz wersję już okrojoną. Rozporządzeniem z 28 czerwca 2024 r. (Dz. U. z 2024 r. poz. 1019), obowiązującym od 1 września 2024 r., Ministerstwo Edukacji Narodowej ograniczyło treści nauczania kilkunastu przedmiotów ogólnokształcących o około 20 proc., uzasadniając to przeładowaniem programów. W historii usunięto wówczas m.in. wymagania o współdziałaniu Kościoła i państwa dla utrwalenia polskiej suwerenności, o żołnierzach niezłomnych, w tym rtm. Witoldzie Pileckim, oraz o katastrofie smoleńskiej, a część treści, np. dotyczących prymasa Stefana Wyszyńskiego, przeniesiono do zakresu rozszerzonego (zob. tabela 3). Projekt IBE nie jest więc pierwszą redukcją, lecz kolejnym ograniczeniem treści, które już raz zostały zredukowane.⁴⁴

44. Por. B. Nowacka: *wyjęcie z podstawy programowej około 20 proc. pozwoli na dogłębne przerobienie całego materiału*, *dzieje.pl* (PAP), 14 lutego 2024 r., <https://dzieje.pl/node/155350>.

A. Zakres podstawowy

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

HISTORIA JAKO NAUKA

I. Historia jako nauka

- 1. definiuje podstawowe pojęcia (prehistoria, historia, historiografia, źródło historyczne)
- 2. przedstawia periodyzację dziejów powszechnych i ojczy-
stych

I. Refleksja nad historią jako nauką – rok bazowy

- 1. podejmuje dyskusję o znaczeniu wiedzy historycznej dla jednostek i społeczności, charakteryzując główne nurty badawcze historii i stosując pojęcia: prehistoria, historia, historiografia
- 2. na podstawie przykładów zaczerpniętych ze współcze-
snej historiografii przedstawia periodyzację dziejów Pol-
ski i powszechnych, wskazując przyczyny ustalania róż-
nych cezur czasowych

II. Warsztat pracy badacza dziejów – rok bazowy

- 1. wyjaśnia pojęcie źródła historycznego i jego rolę w pracy badacza, rozróżniając rodzaje źródeł historycznych
- 2. opisuje rolę nauk pomocniczych historii oraz archiwów, bibliotek, muzeów i zasobów internetowych w pracy hi-
storyków

III. Historia w praktyce – rok bazowy

- 1. identyfikuje i interpretuje przejawy obecności historii w kulturze i w przestrzeni publicznej, w tym miejsca pa-
mięci, murale, nazwy ulic, obchody rocznicowe, pomni-
ki
- 2. ocenia znaczenie wiedzy historycznej dla budowania pa-
triotyzmu i poczucia przynależności do wspólnot oraz
przeciwdziałania dezinformacji, znieśławieniu i wyklu-
czeniu
- 3. wykorzystując źródła do dziejów XIX–XXI w., dokonu-
je ich krytycznej analizy, odróżniając fakty, komentarze
i oceny oraz, wykorzystując stanowiska historiografii, po-
dejmuje dyskusję o odmiennych interpretacjach proce-
sów i wydarzeń historycznych
- 4. wyszukuje i przedstawia źródła do historii swojego regio-
nu lub miejscowości

STAROŻYTNOŚĆ

II. Pradzieje i historia starożytnego Wschodu

- 1. porównuje uwarunkowania geograficzne rozwoju cywili-
zacji na Bliskim Wschodzie
- 2. rozpoznaje najważniejsze osiągnięcia kulturowe starożyt-
nych cywilizacji Bliskiego Wschodu
- 3. charakteryzuje wierzenia ludów tworzących cywilizacje sta-
rożytnego Bliskiego Wschodu, z uwzględnieniem judaizmu

IV. Pradzieje i historia starożytnego Wschodu – rok bazo-
wy

- 1. wyjaśnia przyczyny rewolucji neolitycznej i jej znaczenie dla powstania pierwszych cywilizacji
- 2. wykorzystując źródła i mapy, lokalizuje w czasie oraz omawia warunki naturalne i osiągnięcia wybranych cy-
wilizacji wielkich rzek

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

III. Świat starożytnych Greków

1. porównuje organizację społeczeństwa Aten i Sparty oraz formy ustrojowe greckich poleis
2. opisuje różne formy ekspansji w świecie greckim (wojny grecko-perskie i ekspansję Aleksandra Macedońskiego)
3. charakteryzuje religię starożytnych Greków
4. rozpoznaje osiągnięcia kulturowe starożytnych Greków

V. Starożytna Grecja – rok bazowy

1. wykorzystując mapy, analizuje wpływ warunków naturalnych Grecji na funkcjonowanie społeczeństwa oraz zasięg cywilizacji greckiej, uwzględniając kolonizację grecką i imperium Aleksandra Wielkiego
2. wykorzystując źródła, porównuje formy ustrojowe Aten i Sparty, uwzględniając funkcjonowanie społeczeństwa i pozycję obywatela w państwie
3. wykorzystując źródła, charakteryzuje osiągnięcia kulturowe cywilizacji greckiej i ich wpływ na współczesną kulturę Europy

IV. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnego Rzymu

1. charakteryzuje przemiany ustrojowe i społeczne (w tym problem niewolnictwa) w państwie rzymskim doby republiki oraz cesarstwa, z uwzględnieniem roli Juliusza Cezara i Oktawiana Augusta
2. omawia charakter ekspansji rzymskiej i wyjaśnia ideę imperium rzymskiego
3. charakteryzuje wierzenia religijne starożytnych Rzymian
4. wyjaśnia genezę chrześcijaństwa i zmiany sytuacji chrześcijan w państwie rzymskim
5. wyjaśnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku imperium rzymskiego i cesarstwa zachodniorzymskiego
6. rozpoznaje osiągnięcia kulturowe starożytnych Rzymian

VI. Starożytny Rzym – rok bazowy

1. wykorzystując mapy, analizuje rozwój terytorialny Rzymu, główne kierunki ekspansji rzymskiej i zasięg imperium rzymskiego w IV w.
2. charakteryzuje zmiany społeczne i ustrojowe w okresie republiki i cesarstwa, uwzględniając rolę Juliusza Cezara i Oktawiana Augusta
3. wykorzystując źródła i mapy, wyjaśnia przyczyny i skutki upadku cesarstwa zachodniorzymskiego
4. wyjaśnia zasady religii chrześcijańskiej i wykazuje jej związek z judaizmem oraz, wykorzystując źródła i mapy, analizuje przyczyny rozprzestrzeniania się chrześcijaństwa w starożytności
5. wykorzystując źródła, charakteryzuje osiągnięcia cywilizacji starożytnego Rzymu oraz ich wpływ na współczesną Europę

ŚREDNIOWIECZE

V. Bizancjum i świat islamu

1. lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie i charakteryzuje jego osiągnięcia w zakresie kultury
2. wyjaśnia genezę islamu i charakteryzuje główne zasady tej religii
3. przedstawia główne kierunki ekspansji arabskiej
4. opisuje charakterystyczne cechy kultury arabskiej

VII. Bizancjum i świat arabski

1. wykorzystując źródła, przedstawia najważniejsze osiągnięcia kultury bizantyjskiej, uwzględniając rolę religii
2. wyjaśnia genezę i zasady islamu oraz charakteryzuje najważniejsze osiągnięcia cywilizacji islamskiej w zakresie architektury, sztuki i nauki

VI. Europa wczesnego średniowiecza

1. opisuje zasięg terytorialny, organizację władzy, gospodarkę i kulturę państwa Franków, ze szczególnym uwzględnieniem polityki Karola Wielkiego
2. charakteryzuje ideę cesarstwa karolińskiego i porównuje ją z ideą cesarstwa Ottonów
3. opisuje proces tworzenia się państw w Europie, z uwzględnieniem ich chrystianizacji

VIII. Europa w średniowieczu

1. wykorzystując źródła i mapy, analizuje zasięg terytorialny i organizację państwa Franków i cesarstwa Ottonów oraz porównuje ideę cesarstwa karolińskiego z ideą cesarstwa Ottonów
2. wykorzystując mapy, omawia proces powstania Czech, Węgier i Rusi, uwzględniając rolę chrystianizacji
3. wykorzystując źródła i mapę, wyjaśnia przyczyny wypraw krzyżowych i ich następstwa

VII. Europa w okresie krucjat

1. wyjaśnia przyczyny rywalizacji papieżstwa z cesarstwem o zwierzchnictwo nad średniowieczną Europą
2. charakteryzuje uwarunkowania wypraw krzyżowych do Ziemi Świętej oraz przedstawia ich skutki

VIII. Gospodarcze i społeczne realia średniowiecznej Europy

1. charakteryzuje funkcjonowanie władzy, struktur społecznych i gospodarki w systemie feudalnym
2. opisuje charakterystyczne przejawy ożywienia społeczno-gospodarczego w Europie XI–XIII w.

XI. Europa późnego średniowiecza

1. charakteryzuje przemiany społeczne i gospodarcze w Europie w późnym średniowieczu
2. charakteryzuje następstwa upadku cesarstwa bizantyjskiego i ekspansji tureckiej dla Europy

4. wykorzystując źródła, omawia przemiany społeczno-gospodarcze w Europie w późnym średniowieczu, w tym następstwa epidemii dżumy

IX. Polska w okresie wczesnopiastowskim

1. wyjaśnia uwarunkowania powstania państwa polskiego i jego chrystianizacji, z uwzględnieniem roli Mieszka I i Bolesława Chrobrego
2. opisuje zmiany terytorialne państwa polskiego w X–XII w.

X. Polska w okresie rozbitcia dzielnicowego

1. wyjaśnia przyczyny polityczne i społeczno-gospodarcze oraz następstwa rozbitcia dzielnicowego
2. opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich oraz ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim
3. charakteryzuje proces przewycięcia rozbitcia politycznego ziem polskich, ze wskazaniem na rolę władców i Kościoła

IX. Polska wczesnopiastowska i dzielnicowa

1. wyjaśnia okoliczności powstania państwa pierwszych Piastów, uwzględniając rolę Mieszka I i Bolesława Chrobrego oraz, wykorzystując mapy, przedstawia zmiany terytorialne państwa polskiego w X–XII w.
2. wykorzystując źródła i mapę, analizuje przyczyny i skutki rozbitcia dzielnicowego oraz omawia próby zjednoczenia kraju na przełomie XIII i XIV w., uwzględniając rolę władców i Kościoła

XII. Polska w XIV i XV w.

1. opisuje proces zjednoczeniowy i zmiany terytorialne państwa polskiego w XIV i XV w.
2. charakteryzuje rozwój monarchii stanowej w Polsce, uwzględniając strukturę społeczeństwa polskiego w późnym średniowieczu i rozwój przywilejów szlacheckich
3. wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Węgrami i Litwą w XIV i XV w.
4. charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturowej

X. Polska w XIV i XV w.

1. omawia związki Polski z Węgrami i Litwą oraz, wykorzystując mapy, analizuje zmiany terytorialne państwa polskiego w późnym średniowieczu
2. wykorzystując źródła i mapy, omawia stosunki polsko-krzyżackie, uwzględniając aspekty polityczne, gospodarcze i kulturowe
3. charakteryzuje rozwój monarchii stanowej w Polsce, uwzględniając rozwój przywilejów szlacheckich i powstanie sejmiku walnego

XIII. Kultura średniowiecza

1. wyjaśnia uniwersalny charakter kultury średniowiecza, wskazując na wyjątkową rolę chrześcijaństwa

XI. Kultura średniowiecznej Europy

1. wyjaśnia zjawisko uniwersalizmu kultury średniowiecza oraz, wykorzystując źródła, omawia dorobek kultury średniowiecza w zakresie piśmiennictwa, prawa, filozofii, ar-

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

2. rozpoznaje dokonania okresu średniowiecza w dziedzinie kultury, z uwzględnieniem dorobku polskiego średniowiecza 3. określa znaczenie chrześcijaństwa w obrządku łacińskim dla rozwoju kultury polskiej 4. charakteryzuje sztukę romańską i gotyką	chitektury i sztuki, z uwzględnieniem ziem polskich, w tym własnego lub wybranego regionu
XVI – XVIII W. XIV. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej 1. charakteryzuje przyczyny i przebieg wypraw odkrywczych 2. wyjaśnia wpływ wielkich odkryć geograficznych na społeczeństwo, gospodarkę i kulturę Europy oraz obszarów pozaeuropejskich XV. Czasy renesansu 1. charakteryzuje główne prądy ideowe epoki 2. rozpoznaje dokonania twórców renesansowych w dziedzinie kultury 3. charakteryzuje sztukę renesansową XVI. Reformacja i jej skutki 1. wyjaśnia religijne, polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe uwarunkowania i następstwa reformacji, opisując jej główne nurty i postaci 2. wyjaśnia rolę soboru trydenckiego i opisuje różne aspekty reformy Kościoła katolickiego 3. opisuje mapę wyznaniową Europy w XVI w. XVII. Europa w XVI i XVII w. 1. przedstawia drogę do nowego modelu monarchii europejskich w epoce nowożytnej, z uwzględnieniem charakterystyki i oceny absolutyzmu francuskiego 2. wyjaśnia znaczenie wojny trzydziestoletniej 3. wyjaśnia genezę i opisuje następstwa rewolucji angielskich 4. opisuje przemiany w kulturze europejskiej w XVII w.	
XVIII. Państwo polsko-litewskie w czasach ostatnich Jagiellonów 1. opisuje zmiany terytorialne państwa polsko-litewskiego i charakteryzuje jego stosunki z sąsiadami w XVI w. 2. ocenia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI w. w Polsce 3. omawia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej i modelu życia gospodarczego (gospodarka folwarczno-pańszczyźniana) na tle europejskim 4. przedstawia sytuację wyznaniową na ziemiach państwa polsko-litewskiego w XVI w.	XIII. Królestwo Polskie i Wielkie Księstwo Litewskie w XVI w. oraz Rzeczpospolita Obojga Narodów do końca XVII w. 1. opisuje ustrój państwa polsko-litewskiego w XVI w. oraz ocenia demokrację szlachecką w XVI w. 2. wykorzystując źródła i mapy, wyjaśnia znaczenie unii lubelskiej dla Korony i Litwy oraz charakteryzuje ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów 3. wykorzystując źródła i mapy, analizuje strukturę narodowościową i wyznaniową Rzeczypospolitej Obojga Narodów, uwzględniając własny lub wybrany region oraz wy-

XIX. Powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów

- 1. wyjaśnia przyczyny, okoliczności i następstwa zawarcia unii realnej pomiędzy Koroną a Litwą
- 2. charakteryzuje ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów w świetle postanowień unii lubelskiej
- 3. opisuje strukturę terytorialną i ludnościową Rzeczypospolitej Obojga Narodów
- 4. wyjaśnia prawne i kulturowe podstawy tolerancji religijnej na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI w.

XX. Pierwsze wolne elekcje i ich następstwa

- 1. opisuje okoliczności, zasady, przebieg i następstwa pierwszych wolnych elekcji
- 2. charakteryzuje działania Stefana Batorego w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej

XXI. Renesans w Polsce

- 1. ocenia dorobek polskiej myśli politycznej doby renesansu
- 2. rozpoznaje dokonania twórców polskiego odrodzenia w dziedzinie kultury

XXII. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.

- 1. omawia konflikty wewnętrzne i zewnętrzne w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.
- 2. ocenia znaczenie bitwy pod Wiedniem dla losów Rzeczypospolitej Obojga Narodów i Europy
- 3. charakteryzuje zmiany granic Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.

XXIII. Ustrój, społeczeństwo i kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.

- 1. opisuje proces oligarchizacji życia politycznego Rzeczypospolitej Obojga Narodów, uwzględniając wpływy obce, liberum veto i rokosze
- 2. wyjaśnia przyczyny kryzysów wewnętrznych oraz załamania gospodarczego Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.
- 3. rozpoznaje dokonania twórców epoki baroku powstałe na terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów

XXIV. Europa w dobie oświecenia

- 1. charakteryzuje postęp techniczny i przemiany kapitalistyczne w Europie Zachodniej
- 2. wyjaśnia główne idee oświecenia i rozpoznaje dokonania epoki w dziedzinie kultury
- 3. charakteryzuje procesy modernizacyjne w państwach sąsiadujących z Rzeczapospolitą Obojga Narodów

XXV. Rewolucje XVIII w.

- 1. wyjaśnia genezę i skutki rewolucji amerykańskiej

jaśnia specyfikę gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej w XVI w.

- 4. wykorzystując mapy, wyjaśnia przyczyny zmian politycznych, społecznych i gospodarczych w Rzeczypospolitej w XVII w., uwzględniając wpływ konfliktów z Rosją, Szwecją, Turcją i Kozakami oraz zmian klimatu
- 5. charakteryzuje kulturę polskiego renesansu i baroku, w tym specyfikę sarmatyzmu, uwzględniając jej wpływ na życie polityczne oraz identyfikuje dzieła twórców, w tym we własnym lub wybranym regionie

XXIV. Świat i Europa w XVIII w.

- 1. wykorzystując źródła, omawia rewolucję agrarną i przemysłową oraz ocenia ich wpływ na gospodarkę, środowisko przyrodnicze i życie różnych grup społecznych w Europie Zachodniej
- 2. wyjaśnia znaczenie reform modernizacyjnych w Austrii, Prusach i Rosji dla rozwoju tych państw i ich pozycji w Europie
- 3. wykorzystując źródła, analizuje główne idee oświecenia, ocenia ich wpływ na genezę rewolucji amerykańskiej

**PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)**

PROJEKT IBE (2026)

2. charakteryzuje ustrój Stanów Zjednoczonych w świetle założeń konstytucji amerykańskiej 3. wyjaśnia przyczyny i opisuje skutki rewolucji francuskiej 4. przedstawia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych	i francuskiej oraz identyfikuje je we współczesnym świecie 4. porównuje przyczyny i charakter rewolucji amerykańskiej i francuskiej
XXVI. Rzeczpospolita w XVIII w. (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja) 1. opisuje i ocenia sytuację wewnętrzną i międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich 2. charakteryzuje politykę Rosji, Prus i Austrii wobec Rzeczypospolitej ze wskazaniem przejawów osłabienia suwerenności państwa polskiego 3. przedstawia reformy z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta 4. wyjaśnia przyczyny i przedstawia zasięg terytorialny pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej 5. wyjaśnia okoliczności zwołania Sejmu Wielkiego i przedstawia jego reformy, ze szczególnym uwzględnieniem postanowień Konstytucji 3 maja XXVII. Upadek Rzeczypospolitej (wojna z Rosją i powstanie kościuszkowskie) 1. wyjaśnia wpływ konfederacji targowickiej na wybuch wojny z Rosją 2. charakteryzuje przebieg powstania kościuszkowskiego, z uwzględnieniem roli jego przywódców 3. opisuje zasięg terytorialny drugiego i trzeciego rozbioru Rzeczypospolitej 4. przedstawia przyczyny upadku Rzeczypospolitej w XVIII w. XXVIII. Kultura doby oświecenia w Rzeczypospolitej 1. rozpoznaje dokonania polskiego oświecenia w dziedzinie kultury 2. omawia rolę instytucji oświeceniowych (Komisja Edukacji Narodowej, Biblioteka Załuskich)	XV. Rzeczpospolita w XVIII w. 1. wykorzystując źródła i mapy, analizuje zmiany sytuacji wewnętrznej i położenia międzynarodowego Rzeczypospolitej w XVIII w., uwzględniając przejawy osłabienia suwerenności oraz próby naprawy Rzeczypospolitej 2. wykorzystując mapy, analizuje uwarunkowania i zasięg terytorialny rozbiorów oraz przedstawia swoje stanowisko na temat przyczyn upadku Rzeczypospolitej 3. charakteryzuje dokonania polskiego oświecenia w dziedzinie kultury i polityki, uwzględniając działalność Stanisława Augusta Poniatowskiego, rolę zakonów nauczających i Komisji Edukacji Narodowej
XIX W.	
XXIX. Epoka napoleońska 1. charakteryzuje walkę Francji o dominację w Europie 2. przedstawia przykłady zaangażowania się Polaków po stronie Napoleona, z uwzględnieniem Legionów Polskich we Włoszech 3. charakteryzuje genezę, ustrój i dzieje Księstwa Warszawskiego 4. ocenia znaczenie epoki napoleońskiej dla losów Francji i Europy	XVI. Europa napoleońska 1. wykorzystując źródła i mapy, wyjaśnia przyczyny sukcesów i upadku Napoleona oraz omawia ich konsekwencje dla Europy 2. wykorzystując źródła i mapy, omawia stosunek Napoleona Bonaparte do sprawy polskiej, uwzględniając znaczenie Legionów Polskich i Księstwa Warszawskiego

XXX. Europa i świat po kongresie wiedeńskim

1. przedstawia decyzje kongresu wiedeńskiego w odniesieniu do Europy i świata, z uwzględnieniem podziału ziem polskich
2. przedstawia przebieg rewolucji przemysłowej oraz wskazuje jej najważniejsze konsekwencje społeczno-gospodarcze
3. omawia najważniejsze prądy kulturowe oraz nurty ideowe I połowy XIX w.
4. wyjaśnia genezę i skutki Wiosny Ludów
5. wyjaśnia znaczenie wojny krymskiej

XXXIII. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX w.

1. porównuje procesy zjednoczeniowe Włoch i Niemiec w XIX w.
2. wyjaśnia przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych
3. omawia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich, Stanów Zjednoczonych i Japonii

XXXIV. Przemiany gospodarcze i społeczne. Nowe prądy ideowe

1. przedstawia przemiany gospodarcze w Europie i na świecie, wymienia najważniejsze odkrycia naukowe i dokonania techniczne; charakteryzuje procesy migracyjne
2. charakteryzuje nowe prądy ideowe i kulturowe, ruch emancypacyjny kobiet, przemiany obyczajowe i początki kultury masowej
3. wyjaśnia procesy demokratyzacji ustrojów państw Europy Zachodniej
4. charakteryzuje różne formy zorganizowanej działalności robotników

XXXI. Ziemie polskie i ich mieszkańcy w latach 1815–1848

1. charakteryzuje sytuację polityczną, społeczno-gospodarczą i kulturową Królestwa Polskiego, ziem zabranych, zaboru pruskiego i austriackiego
2. wyjaśnia genezę powstania listopadowego i opisuje jego następstwa
3. opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk oraz międzynarodową reakcję na powstanie listopadowe
4. wyjaśnia okoliczności, w jakich doszło do rabacji galicyjskiej
5. rozpoznaje i charakteryzuje dorobek kultury polskiej I połowy XIX w.

XXXII. Powstanie styczniowe i jego następstwa

1. wyjaśnia genezę powstania styczniowego i opisuje jego następstwa

XVII. Świat i Europa w latach 1815–1914

1. wykorzystując źródła i mapę, analizuje postanowienia kongresu wiedeńskiego oraz ocenia ich wpływ na losy ziem polskich i Europy w I połowie XIX w.
2. wykorzystując źródła i mapy, porównuje okoliczności zjednoczenia Niemiec i Włoch oraz ocenia ich znaczenie dla zmiany układu sił politycznych w Europie w II połowie XIX w.
3. wykorzystując źródła i mapy, wyjaśnia przyczyny i skutki ekspansji kolonialnej państw europejskich, uwzględniając losy rdzennej ludności w koloniach i problem niewolnictwa
4. wykorzystując źródła, w tym statystyczne, charakteryzuje przemiany gospodarcze, społeczne i kulturowe w Europie w II połowie XIX w. i ocenia ich wpływ na życie różnych grup społecznych
5. wyjaśnia założenia oraz rolę: liberalizmu, konserwatyzmu, socjalizmu, komunizmu, chrześcijańskiej demokracji, nacjonalizmu oraz ruchu emancypacji kobiet (sufrażyzmu)

XVIII. Ziemie polskie w latach 1815–1914

1. wykorzystując źródła i mapy, analizuje sytuację polityczną, strukturę społeczną i zmiany gospodarcze w poszczególnych zaborach, uwzględniając własny lub wybrany region
2. porównuje genezę, charakter i następstwa powstania listopadowego i styczniowego oraz, wykorzystując źródła, analizuje postawy jednostek i grup społecznych wobec walki powstańczej
3. porównuje politykę zaborców wobec Polaków po powstaniu styczniowym oraz wyjaśnia znaczenie autonomii galicyjskiej dla rozwoju tożsamości narodowej
4. wykorzystując źródła, charakteryzuje różne postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborców, uwzględniając rewolucję lat 1905–1907
5. wykorzystując źródła, porównuje programy ruchu ludowego, narodowego i socjalistycznego

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

2. opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk oraz międzynarodową reakcję na powstanie
3. charakteryzuje organizację polskiego państwa podziemnego w okresie powstania styczniowego oraz rolę jego przywódców
4. przedstawia problem uwłaszczenia chłopów w zaborze rosyjskim oraz porównuje z procesem uwłaszczeniowym w pozostałych zaborach

XXXV. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX w.

1. wyjaśnia cele i porównuje metody polityki zaborców wobec mieszkańców ziem dawnej Rzeczypospolitej (w tym ziem zabranych) – rusyfikacja, germanizacja, autonomia galiczyjska
2. porównuje zmiany zachodzące w sytuacji społeczno-gospodarczej w trzech zaborach
3. charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego w stosunku do zaborców
4. charakteryzuje proces formowania się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków i innych grup narodowych zamieszkujących tereny dawnej Rzeczypospolitej
5. przedstawia genezę nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy), z uwzględnieniem ich przedstawicieli, w tym: Wincentego Witosa, Ignacego Daszyńskiego, Romana Dmowskiego, Józefa Piłsudskiego i Wojciecha Korfańtego
6. wyjaśnia genezę, charakter i skutki rewolucji w latach 1905–1907 w Królestwie Polskim

XXXVI. Kultura i nauka polska w II połowie XIX i na początku XX w.

1. wyjaśnia specyfikę polskiego pozytywizmu
2. rozpoznaje dorobek kultury polskiej doby pozytywizmu i Młodej Polski
3. rozpoznaje najważniejszych ludzi nauki oraz omawia ich dokonania

6. charakteryzuje dorobek kultury i nauki polskiej w dobie romantyzmu i pozytywizmu oraz ocenia znaczenie kultury dla rozwoju tożsamości narodowej

XX – XXI W.

XXXVII. I wojna światowa

1. wyjaśnia pośrednie i bezpośrednie przyczyny wybuchu wojny
2. opisuje charakter działań wojennych na różnych frontach
3. wyjaśnia okoliczności przystąpienia USA do wojny i ich rolę w konflikcie
4. przedstawia przyczyny i skutki rewolucji lutowej i październikowej w Rosji
5. wyjaśnia przyczyny klęski państw centralnych i Rosji

XIX. Świat i Europa podczas I wojny światowej

1. wyjaśnia genezę wybuchu I wojny światowej oraz porównuje charakter walk i sytuację ludności na terenach objętych działaniami wojennymi, w tym we własnym lub wybranym regionie
2. wyjaśnia przyczyny i znaczenie rewolucji rosyjskich w 1917 r.
3. wykorzystując źródła, analizuje przykłady zaangażowania Polaków w odzyskanie niepodległego państwa

XXXVIII. Sprawa polska w przededniu i podczas I wojny światowej 1. omawia stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny 2. przedstawia koncepcje polskich ugrupowań politycznych wobec nadciągającego konfliktu światowego 3. analizuje umiędzynarodowienie sprawy polskiej 4. charakteryzuje przykłady zaangażowania militarnego Polaków podczas wojny, ze szczególnym uwzględnieniem losów Legionów	w trakcie I wojny światowej oraz ocenia stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej
XXXIX. Europa i świat po I wojnie światowej 1. charakteryzuje polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe następstwa I wojny światowej; ocenia straty wojenne 2. przedstawia postanowienia traktatu wersalskiego; wskazuje słabe strony ładu wersalskiego 3. wyjaśnia znaczenie układów z Rapallo i Locarno dla ładu międzynarodowego 4. charakteryzuje wielki kryzys gospodarczy 5. rozpoznaje dorobek okresu międzywojennego w dziedzinie kultury i nauki XL. Narodziny i rozwój totalitaryzmów w okresie międzywojennym 1. wyjaśnia genezę powstania państwa sowieckiego i charakteryzuje jego politykę wewnętrzną i zagraniczną w okresie międzywojennym 2. wyjaśnia genezę faszyzmu i charakteryzuje faszystowskie Włochy 3. charakteryzuje drogę Hitlera do władzy w Niemczech 4. charakteryzuje politykę wewnętrzną i zagraniczną III Rzeszy w latach trzydziestych 5. porównuje funkcjonowanie aparatu terroru w ZSRS i III Rzeszy	XX. Świat i Europa w okresie międzywojennym 1. charakteryzuje polityczne, społeczne i gospodarcze następstwa I wojny światowej, uwzględniając własny lub wybrany region, oraz wykorzystując mapy; analizuje zmiany terytorialne w Europie po zakończeniu I wojny światowej 2. charakteryzuje przemiany gospodarcze, społeczne i kulturowe w dwudziestoleciu z uwzględnieniem następstw wielkiego kryzysu gospodarczego 3. omawia kształtowanie się ustroju totalitarnego w faszystowskich Włoszech i nazistowskich Niemczech 4. omawia kształtowanie się ustroju państwa radzieckiego i wzrost jego znaczenia na arenie międzynarodowej 5. charakteryzuje sytuację międzynarodową w Europie w latach 30. XX w., uwzględniając ekspansję terytorialną państw totalitarnych oraz przyczyny wybuchu II wojny światowej
XLI. Walka o odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej 1. analizuje proces formowania się centralnego ośrodka władzy państwowej 2. przedstawia postanowienia konferencji pokojowej w Paryżu dotyczące Polski 3. charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy z Niemcami, z uwzględnieniem powstania wielkopolskiego, powstań śląskich i plebiscytów 4. charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem wojny polsko-bolszewickiej 5. porównuje kształt terytorialny I i II Rzeczypospolitej	XXI. II Rzeczpospolita 1. wykorzystując mapy, omawia proces kształtowania granic II Rzeczypospolitej ze szczególnym uwzględnieniem powstań śląskich, powstania wielkopolskiego i wojny polsko-bolszewickiej oraz ocenia znaczenie działań militarnych i dyplomatycznych dla tego procesu 2. wykorzystując źródła, omawia ewolucję ustroju politycznego II Rzeczypospolitej oraz ocenia znaczenie przewrotu majowego 3. wykorzystując źródła, w tym statystyczne, ocenia dorobek gospodarczy II Rzeczypospolitej, uwzględniając osiągnięcia modernizacyjne i wpływ wielkiego kryzysu gospodarczego

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

XLII. Dzieje polityczne II Rzeczypospolitej

1. charakteryzuje ustrój polityczny II Rzeczypospolitej na podstawie konstytucji marcowej z 1921 r.
2. wyjaśnia przyczyny przewrotu majowego, charakteryzuje jego przebieg oraz ocenia skutki ustrojowe (nowela sierpniowa, konstytucja kwietniowa z 1935 r.)
3. charakteryzuje życie polityczne w Polsce w czasie rządów sanacyjnych

XLIII. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej

1. charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń oraz „dziedzictwo” pozaborowe
2. charakteryzuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej, uwzględniając jego wielonarodowy, wielokulturowy i wieloreligijny charakter
3. omawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich
4. charakteryzuje i ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej

XLIV. Kultura i nauka w okresie II Rzeczypospolitej

1. rozpoznaje osiągnięcia w dziedzinie kultury i nauki z okresu II Rzeczypospolitej oraz ich twórców

4. wykorzystując mapę i źródła, charakteryzuje problemy społeczne II Rzeczypospolitej, w tym politykę narodowościową państwa oraz warunki życia różnych grup społecznych z uwzględnieniem własnej lub wybranej miejscowości
5. omawia wybrane osiągnięcia w kulturze, nauce i sporcie
6. charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej

XLV. Świat na drodze do II wojny światowej

1. przedstawia ideologiczne, polityczne i gospodarcze przyczyny wybuchu II wojny światowej
2. wyjaśnia wpływ polityki hitlerowskich Niemiec na rozbijanie systemu wersalskiego
3. charakteryzuje politykę appeasementu
4. wyjaśnia genezę paktu Ribbentrop-Mołotow i przedstawia jego postanowienia

XLVI. Wojna obronna Polski w 1939 r. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września)

1. charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej
2. wyjaśnia cele wojenne hitlerowskich Niemiec i ZSRS
3. charakteryzuje etapy wojny obronnej, podaje przykłady bohaterstwa obrońców, uwzględniając żołnierzy i ludność cywilną oraz zbrodnie wojennych dokonanych przez agresorów, z uwzględnieniem własnego regionu
4. przedstawia podział ziem polskich między okupantów
5. wyjaśnia znaczenie powołania polskich władz państwowych i sił zbrojnych na uchodźstwie
6. wyjaśnia przyczyny przegranej przez Polskę wojny obronnej

XLVII. II wojna światowa i jej etapy

1. charakteryzuje etapy agresji i aneksji obu totalitarnych mocarstw

XXII. Świat i Europa podczas II wojny światowej

1. wykorzystując mapę, charakteryzuje kampanię polską, uwzględniając działania we własnym lub wybranym regionie
2. wykorzystując mapy, analizuje przełomowe wydarzenia militarne oraz uzasadnia ich wpływ na losy wojny
3. porównuje ruch oporu w wybranych państwach europejskich oraz omawia represje okupantów wobec jego członków i ludności cywilnej
4. charakteryzuje cele i działania Wielkiej Koalicji, uwzględniając znaczenie postanowień konferencji w Teheranie, Jaltie i Poczdamie dla kształtowania się powojennego porządku świata
5. przedstawia genezę i skutki Holokaustu oraz opisuje przykłady oporu ludności żydowskiej, w tym powstanie w getcie warszawskim

2. sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne) 3. charakteryzuje politykę hitlerowskich Niemiec na terenach okupowanej Europy 4. wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi 5. opisuje uwarunkowania militarne i polityczne konferencji Wielkiej Trójki (Teheran, Jalta, Poczdam) i przedstawia ich ustalenia	
XLVIII. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką 1. przedstawia realia życia codziennego w okupowanej Polsce 2. wymienia i charakteryzuje przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich zarówno tych o wymiarze ogólnokrajowym (np. zbrodnia katyńska, Auschwitz-Birkenau), jak i regionalnym (np. Palmiry, Piaśnica, Ponary) 3. porównuje system sowieckich i niemieckich obozów pracy, obozów koncentracyjnych oraz obozów zagłady; omawia kwestie deportacji i wysiedleń ludności 4. wyjaśnia przyczyny i znaczenie konfliktu polsko-ukraińskiego, w tym ludobójstwa ludności polskiej na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej 5. charakteryzuje różne postawy polskiego społeczeństwa wobec polityki okupantów, wymienia przykłady heroizmu Polaków 6. omawia sposoby upamiętnienia zbrodni obu okupantów oraz heroizmu Polaków na przykładzie: a) Muzeum Powstania Warszawskiego, b) Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, c) Polskiego Cmentarza Wojennego w Katyniu	XXIII. Losy społeczeństwa i ziem polskich podczas okupacji 1. porównuje cele i metody polityki okupantów na ziemiach Rzeczypospolitej, uwzględniając własny lub wybrany region, oraz wymienia i charakteryzuje przykłady zbrodni niemieckich i sowieckich – zarówno tych o wymiarze ogólnokrajowym (np. zbrodnia katyńska, Auschwitz), jak i regionalnym 2. wykorzystując źródła, analizuje postawy społeczeństwa polskiego wobec okupantów oraz ocenia znaczenie polskiego państwa podziemnego 3. wyjaśnia genezę i skutki powstania warszawskiego oraz ocenia jego znaczenie, uwzględniając opinie historyków 4. charakteryzuje stosunki narodowościowe na ziemiach polskich podczas II wojny światowej, uwzględniając politykę okupantów oraz wyjaśnia przyczyny konfliktów ludności polskiej z mniejszościami narodowymi, w tym ludobójstwa na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej 5. ocenia działalność władz Rzeczypospolitej Polskiej na emigracji, uwzględniając kontekst międzynarodowy, w tym konsekwencje decyzji Wielkiej Trójki w sprawie polskiej 6. wykorzystując mapę, analizuje udział polskich żołnierzy w działaniach wojennych podczas II wojny światowej
XLIX. Niemiecka polityka eksterminacji 1. przedstawia ideologiczne podstawy eksterminacji Żydów oraz innych grup etnicznych i społecznych przez Niemcy hitlerowskie 2. charakteryzuje etapy eksterminacji Żydów (dyskryminacja, stygmatyzacja, izolacja, zagłada) 3. opisuje położenie ludności żydowskiej oraz formy oporu, na przykładzie powstania w getcie warszawskim 4. charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego i społeczności międzynarodowej wobec Holokaustu, z uwzględnieniem Sprawiedliwych, na przykładzie Ireny Sendlerowej, Antoniny i Jana Żabińskich oraz rodziny Ulmów	
L. Działalność władz Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie i w okupowanym kraju 1. omawia działalność rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie 2. ocenia znaczenie układu Sikorski-Majski dla obywateli polskich, znajdujących się pod okupacją sowiecką 3. przedstawia przykłady bohaterstwa żołnierzy polskich na frontach II wojny światowej	

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

4. analizuje politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej 5. charakteryzuje organizację i cele Polskiego Państwa Podziemnego 6. charakteryzuje polityczną i militarną działalność Armii Krajowej oraz Narodowych Sił Zbrojnych i Batalionów Chłopskich; wskazuje różne formy oporu wobec okupantów 7. wyjaśnia uwarunkowania akcji „Burza” 8. charakteryzuje powstanie warszawskie (uwarunkowania polityczne, charakter przebiegu walk, następstwa powstania, postawę aliantów zachodnich i Związku Sowieckiego)	
LI. Świat po II wojnie światowej. Początek zimnej wojny 1. charakteryzuje polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe skutki II wojny światowej 2. wyjaśnia genezę zimnej wojny, z uwzględnieniem wojny w Korei oraz problemu niemieckiego 3. omawia proces sowietyzacji państw Europy Środkowo-Wschodniej 4. wyjaśnia genezę NATO i Układu Warszawskiego i charakteryzuje oba bloki polityczno-wojskowe 5. charakteryzuje zmiany w ZSRS po śmierci Stalina 6. opisuje wydarzenia w NRD w 1953 r., na Węgrzech w 1956 r. i Czechosłowacji w 1968 r. LII. Dekolonizacja, integracja i nowe konflikty 1. wyjaśnia genezę procesów dekolonizacyjnych w Azji i Afryce 2. wyjaśnia przyczyny i przedstawia skutki konfliktów zimnowojennych, w tym wojny w Wietnamie, kryzysu kubańskiego oraz wojny w Afganistanie 3. wyjaśnia charakter konfliktów na Bliskim Wschodzie, ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu arabsko-izraelskiego 4. charakteryzuje genezę i etapy integracji europejskiej	XXIV. Świat i Europa w okresie zimnej wojny i odprężenia 1. wykorzystując źródła i mapy, analizuje polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe skutki II wojny światowej oraz ocenia politykę aliantów wobec pokonanych Niemiec 2. charakteryzuje etapy zimnej wojny i rozpoznaje jej przejawy, uwzględniając rolę NATO i Układu Warszawskiego 3. wyjaśnia genezę i proces integracji Europy Zachodniej i ocenia znaczenie tego procesu 4. przedstawia procesy sowietyzacji państw Europy Środkowo-Wschodniej, zmiany w Związku Sowieckim i państwach bloku wschodniego po śmierci Stalina oraz, wykorzystując źródła, porównuje realia życia społecznego w państwach bloku wschodniego i w Europie Zachodniej
LIV. Proces przejmowania władzy przez komunistów w Polsce (1944–1948) 1. opisuje straty demograficzne, gospodarcze i kulturowe po II wojnie światowej 2. porównuje obszar państwa polskiego przed i po II wojnie światowej 3. charakteryzuje okoliczności i etapy przejmowania władzy w Polsce przez komunistów 4. omawia przejawy oporu społecznego wobec komunizmu, w tym działalność opozycji legalnej oraz podziemia antykomunistycznego	XXV. Polska w latach 1944–1956 1. wykorzystując źródła i mapy, analizuje polityczno-społeczne i gospodarcze skutki zmiany granic, w tym zasięg i znaczenie powojennych migracji ludności z uwzględnieniem własnego regionu 2. omawia etapy przejmowania władzy przez komunistów w Polsce w latach 1944–1948 oraz postawy społeczeństwa wobec władzy komunistycznej 3. omawia proces stalinizacji i destalinizacji, uwzględniając zmiany społeczno-gospodarcze i kulturowe, relacje państwo – Kościół katolicki, genezę i następstwa Poznańskiego Czerwca oraz wydarzeń październikowych 1956 r.

5. opisuje represje sowieckiego i polskiego aparatu bezpieczeństwa (w tym obława augustowska) 6. charakteryzuje okres odbudowy oraz ocenia projekt reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu i handlu LVI. Stalinizm w Polsce i jego erozja 1. przedstawia proces sowietyzacji kraju na płaszczyźnie ustrojowej, gospodarczo-społecznej i kulturowej 2. omawia i ocenia skutki terroru stalinowskiego w Polsce 3. wyjaśnia przyczyny i następstwa poznańskiego czerwca oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 r. 4. opisuje relacje państwo – Kościół w okresie stalinizmu	
LVII. Polska w latach 1957–1981 1. charakteryzuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i stopień uzależnienia od ZSRS; opisuje proces industrializacji i funkcjonowanie gospodarki planowej 2. wyjaśnia genezę i następstwa kryzysów społecznych w latach 1968, 1970 i 1976 3. wyjaśnia społeczno-polityczną rolę Kościoła katolickiego 4. charakteryzuje i ocenia działalność opozycji politycznej w latach 1976–1980 5. ocenia rolę papieża Jana Pawła II i jego wpływ na przemiany w Polsce i krajach sąsiednich 6. wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków w 1980 r. 7. charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność” i ocenia jego wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce i w Europie LVIII. Dekada 1981–1989 1. wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego specyfikę oraz społeczne, gospodarcze i polityczne skutki 2. charakteryzuje postawy Polaków wobec stanu wojennego, przedstawia formy oporu społecznego oraz ocenia rolę ks. Jerzego Popiełuszki i omawia okoliczności jego śmierci 3. wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia okrągłego stołu, opisuje i ocenia jego skutki 4. rozpoznaje największe powojenne polskie osiągnięcia w dziedzinie kultury i nauki, z uwzględnieniem twórczości emigracyjnej	XXVI. Polska w latach 1957–1981 1. wykorzystując źródła, charakteryzuje sytuację polityczną w okresie rządów Władysława Gomułki, w tym relacje państwo – Kościół oraz znaczenie wydarzeń 1966 r. i 1968 r. 2. omawia sytuację polityczną w okresie rządów Edwarda Gierka oraz, wykorzystując źródła, porównuje warunki życia codziennego społeczeństwa w latach 60. i 70. XX w., uwzględniając własny region 3. porównuje genezę i konsekwencje kryzysów społeczno-gospodarczych w latach 1970–1980, uwzględniając działalność opozycyjną oraz powstanie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” 4. omawia genezę i skutki społeczne, gospodarcze i polityczne stanu wojennego oraz, wykorzystując źródła, analizuje postawy Polaków wobec władz w okresie stanu wojennego, uwzględniając własny region XXVII. Polska i Europa – upadek systemu komunistycznego 1. ocenia znaczenie porozumień Okrągłego Stołu oraz proces transformacji ustrojowej i gospodarczej, uwzględniając własny region 2. wyjaśnia genezę i znaczenie Jesieni Narodów, uwzględniając wpływ wydarzeń w Polsce na rozpad systemu jaltańskiego
LIII. Przemiany cywilizacyjne na świecie 1. charakteryzuje i wyjaśnia znaczenie najważniejszych przemian naukowo-technicznych na świecie po II wojnie światowej 2. analizuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej	XXVIII. Świat i Europa od końca XX w. do początku XXI w. 1. wykorzystując mapę, przedstawia proces integracji europejskiej po 1989 r. oraz wyjaśnia znaczenie traktatów integracyjnych 2. omawia najważniejsze zagrożenia dla współczesnego świata, uwzględniając przejawy wzrostu globalnego znaczenia Chin w XXI w., agresywną politykę Rosji pod

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

- charakteryzuje zjawisko „rewolucji obyczajowej” i ruchów młodzieżowych, ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń 1968 r. - opisuje rozwój nowych środków komunikacji społecznej i ocenia ich znaczenie LIV. Świat na przełomie tysiącleci - charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1991 - opisuje konflikty na terenie byłej Jugosławii oraz wojny czeczeńskie - przedstawia główne etapy rozwoju Unii Europejskiej	rządami Władimira Putina oraz terroryzm, zmiany klimatyczne i zagrożenia ekologiczne - wyjaśnia znaczenie najważniejszych przemian naukowo-technicznych, uwzględniając rozwój środków komunikacji społecznej, oraz ocenia ich znaczenie - omawia wybrane przemiany społeczne i kulturowe po II wojnie światowej, uwzględniając dokonania Polaków w kraju i za granicą w zakresie kultury, nauki, sportu
LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w. - opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997, wyjaśnia ich międzynarodowe uwarunkowania - wyjaśnia kontrowersje wokół problemu dekomunizacji i lustracji - ocenia proces transformacji ustrojowej i gospodarczej - charakteryzuje i ocenia polską politykę zagraniczną (w tym przystąpienie Polski do NATO i do Unii Europejskiej)	XXIX. III Rzeczpospolita - omawia przemiany ustrojowe, gospodarcze i społeczne po 1989 r. - ocenia polską politykę zagraniczną, uwzględniając przystąpienie Polski do NATO i do Unii Europejskiej

B. Zakres rozszerzony – wymagania dodatkowe

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

STAROŻYTNOŚĆ

II. Pradzieje i historia starożytnego Wschodu - wyjaśnia zagadnienie rewolucji neolitycznej - charakteryzuje organizację państw i strukturę społeczeństw w cywilizacjach starożytnego Dalekiego Wschodu III. Świat starożytnych Greków - porównuje geograficzne uwarunkowania narodzin cywilizacji starożytnego Wschodu i Grecji - opisuje kolonizację grecką - ocenia funkcjonowanie demokracji w Atenach czasów Periklesa - wyjaśnia specyfikę kultury hellenistycznej IV. Społeczeństwo, życie polityczne i kultura starożytnego Rzymu - omawia początki Rzymu - charakteryzuje etapy ekspansji rzymskiej	I. Starożytność - wykorzystując źródła, porównuje formy ustrojowe i struktury społeczne w cywilizacjach Bliskiego i Dalekiego Wschodu - porównuje formy ustrojowe państw starożytnych i ich struktury społeczne, uwzględniając rolę niewolnictwa - wykorzystując mapy, analizuje formy ekspansji w świecie greckim i rzymskim oraz ocenia ich konsekwencje - wykorzystując oceny historyków, przedstawia przyczyny upadku cesarstwa zachodniorzymskiego
---	--

3. wyjaśnia pojęcia obywatel i obywatelstwo w polis ateńskiej i republikańskim Rzymie oraz wyjaśnia recepcję antycznego pojęcia obywatela w późniejszych epokach	
ŚREDNIOWIECZE	
V. Bizancjum i świat islamu 1. charakteryzuje etapy ekspansji Arabów i ocenia ich politykę wobec ludności podbitej 2. wyjaśnia wpływ cywilizacji islamskiej na cywilizację łacińską i bizantyjską	II. Bizancjum i świat arabski 1. wykorzystując mapy, omawia zasięgi oraz wzajemne wpływy cywilizacji łacińskiej, bizantyjskiej i islamskiej
VI. Europa wczesnego średniowiecza 1. opisuje wierzenia i organizację społeczną Słowian 2. opisuje proces powstawania pierwszych państw w Europie Środkowo-Wschodniej 3. ocenia znaczenie renesansu karolińskiego dla rozwoju kultury europejskiej VII. Europa w okresie krucjat 1. charakteryzuje i ocenia rolę zakonów w średniowiecznej Europie 2. charakteryzuje uwarunkowania rekonkwisty i przedstawia jej skutki VIII. Gospodarcze i społeczne realia średniowiecznej Europy 1. opisuje formy produkcji i handlu w średniowieczu 2. charakteryzuje genezę, rozwój i rolę średniowiecznych miast, z uwzględnieniem miejskich republik kupieckich	III. Europa wczesnego i pełnego średniowiecza 1. wykorzystując mapę, omawia rolę chrystianizacji w procesie kształtowania się państw powstałych na gruzach cesarstwa zachodniorzymskiego 2. wykorzystując mapę, charakteryzuje wpływ cywilizacji łacińskiej i bizantyjskiej oraz rolę Normanów na kształtowanie się pierwszych państw w Europie Północnej i Środkowo-Wschodniej w IX–X w. 3. ocenia znaczenie ruchu krucjatowego i rekonkwisty oraz charakteryzuje genezę i znaczenie zakonów rycerskich 4. wyjaśnia ideowe i polityczne przyczyny rywalizacji papieństwa z cesarstwem o zwierzchnictwo nad średniowieczną Europą 5. wykorzystując źródła, omawia przyczyny i przejawy ożywienia gospodarczego w Europie w XI–XIII w., w tym rozwój i rolę miast oraz wpływ zmian klimatycznych na gospodarkę i społeczeństwo
IX. Polska w okresie wczesnopiastowskim 1. charakteryzuje organizację państwa wczesnopiastowskiego 2. dokonuje bilansu panowania władców piastowskich (do 1138 r.) X. Polska w okresie rozbiecia dzielnicowego 1. charakteryzuje przebieg walk o tron senioralny w kontekście postanowień tzw. testamentu Bolesława Krzywoustego 2. przedstawia nowe zagrożenia zewnętrzne (Marchia Brandenburska, zakon krzyżacki, Mongołowie) 3. charakteryzuje zasady kolonizacji na prawie niemieckim 4. charakteryzuje proces formowania się społeczeństwa stanowego w Polsce	IV. Polska wczesnopiastowska i dzielnicowa 1. charakteryzuje organizację państwa piastowskiego, uwzględniając tendencje centralistyczne i decentralistyczne w życiu politycznym w XI–XII w. 2. wykorzystując źródła, charakteryzuje przemiany gospodarcze i społeczne na ziemiach polskich, w tym procesy kolonizacyjne, oraz ocenia skutki tych przemian z uwzględnieniem własnego lub wybranego regionu 3. wykorzystując mapy, charakteryzuje konflikty wewnętrzne oraz zagrożenia zewnętrzne w okresie rozbiecia dzielnicowego 4. wykorzystując opinie historyków, dokonuje bilansu panowania dynastii Piastów w X–XIII w.
XI. Europa późnego średniowiecza 1. wyjaśnia przyczyny kryzysu idei władzy uniwersalnej w Europie późnego średniowiecza	V. Europa w późnym średniowieczu 1. wykorzystując mapy, wyjaśnia znaczenie upadku cesarstwa bizantyjskiego i ekspansji tureckiej w Europie

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

2. charakteryzuje kryzysy polityczne, społeczne i religijne późnego średniowiecza 3. wyjaśnia proces powstawania monarchii stanowych w Europie	2. charakteryzuje wybrane kryzysy polityczne, religijne i społeczne późnego średniowiecza
XII. Polska w XIV i XV w. 1. ocenia znaczenie unii polsko-litewskiej z perspektywy obu narodów 2. rozpoznaje przejawy wielokulturowości na ziemiach polskich w XIV i XV w. 3. wyjaśnia wpływ rozwoju przywilejów szlacheckich na sytuację gospodarczą państwa 4. dokonuje bilansu panowania władców panujących w Polsce w XIV i XV w. 5. ocenia politykę dynastyczną Jagiellonów w XV w.	VI. Polska w XIV i XV w. 1. wykorzystując źródła, porównuje proces kształtowania się monarchii stanowej w Polsce i w państwach Europy Zachodniej 2. wykorzystując źródła i opinie historyków, wyjaśnia przyczyny i skutki unii personalnych Polski z Węgrami i Litwą w XIV–XV w. oraz ocenia ich znaczenie z perspektywy tych państw 3. wykorzystując opinie historyków, dokonuje bilansu panowania ostatnich Piastów w XIV w. i Jagiellonów w XIV–XV w.
XIII. Kultura średniowiecza 1. opisuje rolę uniwersytetów i ich organizację oraz wyjaśnia przyczyny trwałości idei uniwersyteckiej 2. charakteryzuje przemiany życia religijnego w okresie średniowiecza	VII. Kultura średniowiecznej Europy 1. ocenia znaczenie reform Karola Wielkiego oraz renesansu karolińskiego dla rozwoju kultury europejskiej 2. ocenia rolę Kościoła katolickiego, uwzględniając jego wpływ na edukację, kulturę i naukę, w tym rolę uniwersytetów

XVI–XVIII W.

XIV. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej

1. charakteryzuje cywilizację prekolumbijską
2. przedstawia proces rozrostu posiadłości kolonialnych państw europejskich w XVI–XVIII w.

XVI. Reformacja i jej skutki

1. porównuje główne zasady luteranizmu, kalwinizmu, anglikanizmu
2. ocenia kontrreformacyjne działania Kościoła katolickiego
3. wyjaśnia wpływ reformacji i kontrreformacji na kulturę
4. charakteryzuje najważniejsze wojny religijne

XVII. Europa w XVI i XVII w.

1. opisuje proces kształtowania się państwa moskiewskiego/rosyjskiego w XVI i XVII w.
2. charakteryzuje konflikty polityczne w Europie, z uwzględnieniem ekspansji tureckiej i charakteru wojny trzydziestoletniej
3. porównuje ewolucję ustroju Francji i Anglii w XVII w.
4. charakteryzuje przemiany kapitalistyczne w życiu gospodarczym Europy Zachodniej XVI i XVII w.
5. charakteryzuje sztukę barokową

XVIII. Państwo polsko-litewskie w czasach ostatnich Jagiellonów

1. ocenia rozwiązanie problemu państw zakonnych w Prusach i Inflantach
2. charakteryzuje ruch egzekucyjny szlachty i ocenia jego znaczenie dla rozwoju parlamentaryzmu w państwie polsko-litewskim
3. charakteryzuje główne nurty reformacji w państwie polsko-litewskim

XX. Pierwsze wolne elekcje i ich następstwa

- charakteryzuje sytuację wewnętrzną i międzynarodową Rzeczypospolitej na początku panowania Zygmunta III Wazy

XXI. Renesans w Polsce

- ocenia wpływ reformacji i kontrreformacji na rozwój kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów

XXII. Polityka wewnętrzna i zagraniczna Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.

1. wyjaśnia wewnętrzne i międzynarodowe uwarunkowania XVII-wiecznych konfliktów Rzeczypospolitej Obojga Narodów
2. przedstawia przebieg wojen toczonych przez Rzeczypospolitą Obojga Narodów w XVII w., z uwzględnieniem roli wybitnych dowódców i polityków, w tym: Stanisława Żół-

VIII. Europa i świat w XVI i XVII w.

1. wykorzystując źródła i mapę, przedstawia osiągnięcia cywilizacji prekolumbijskich oraz podejmuje dyskusję o przyczynach ich upadku
2. charakteryzuje różnice między luteranizmem, kalwinizmem, anglikanizmem a Kościołem katolickim oraz wpływ reformacji i kontrreformacji na politykę, społeczeństwo i kulturę Europy w XVI w.
3. wykorzystując mapę i źródła, charakteryzuje ewolucję układu sił w Europie w XVI i XVII w., uwzględniając politykę dynastyczną Habsburgów i Jagiellonów, wojnę trzydziestoletnią, ekspansję turecką i rolę Wielkiego Księstwa Moskiewskiego oraz zmiany klimatyczne

IX. Korona Królestwa Polskiego i Wielkie Księstwo Litewskie w XVI w. oraz Rzeczpospolita Obojga Narodów do końca XVII w.

1. wykorzystując źródła, analizuje polską specyfikę rozwiązań ustrojowych, życia gospodarczego i strukturę społeczną na tle europejskim w XVI i XVII w.
2. wykorzystując mapę, analizuje strukturę wyznaniową w XVI w. z uwzględnieniem unii brzeskiej i wyjaśnia prawne, kulturowe i polityczne podstawy tolerancji religijnej
3. wykorzystując mapy, analizuje przyczyny i następstwa wojen z państwami sąsiednimi i Kozakami oraz ocenia rolę przełomowych bitew
4. wykorzystując opinie historyków, dokonuje bilansu panowania ostatnich Jagiellonów i władców elekcyjnych do końca XVII w.

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

kiewskiego, Jana Karola Chodkiewicza, Stefana Czarnieckiego i Jana III Sobieskiego XXIII. Ustrój, społeczeństwo i kultura Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w. 1. charakteryzuje udział poszczególnych stanów w życiu gospodarczym Rzeczypospolitej Obojga Narodów 2. opisuje i ocenia projekty wzmocnienia władzy królewskiej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów 3. charakteryzuje sarmatyzm	
XXIV. Europa w dobie oświecenia 1. opisuje rozwój parlamentaryzmu i rewolucję przemysłową w Anglii 2. charakteryzuje sztukę klasycystyczną 3. charakteryzuje najważniejsze konflikty polityczne w Europie i na świecie w XVIII w. XXV. Rewolucje XVIII w. 1. charakteryzuje etapy rewolucji francuskiej i wyjaśnia specyfikę okresu jakobińskiego 2. ocenia znaczenie rewolucji amerykańskiej i francuskiej z perspektywy politycznej, gospodarczej i społecznej	X. Świat i Europa w XVIII w. 1. wykorzystując źródła, wyjaśnia polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturowe uwarunkowania kształtowania się idei oświeceniowych 2. wykorzystując źródła i mapy, przedstawia i ocenia skutki kolonializmu dla Europy i świata, uwzględniając rosyjski imperializm 3. ocenia znaczenie rewolucji amerykańskiej i francuskiej, uwzględniając perspektywę polityczną, społeczno-gospodarczą i kulturową
XXVI. Rzeczpospolita w XVIII w. (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja) 1. charakteryzuje i ocenia projekty naprawy Rzeczypospolitej w I poł. XVIII w. 2. wyjaśnia znaczenie konfederacji barskiej 3. charakteryzuje położenie międzynarodowe i sytuację wewnętrzną Rzeczypospolitej po pierwszym rozbiore 4. porównuje polskie rozwiązania konstytucyjne z amerykańskimi i francuskimi XXVII. Upadek Rzeczypospolitej (wojna z Rosją i powstanie kościuszkowskie) 1. przedstawia przebieg wojny w obronie Konstytucji 3 maja 2. ocenia postać Tadeusza Kościuszki jako pierwszego polskiego nowożytnego bohatera narodowego 3. charakteryzuje wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzeczypospolitej w XVIII w. XXVIII. Kultura doby oświecenia w Rzeczypospolitej 1. wyjaśnia związki oświecenia polskiego z europejskim 2. omawia rolę Stanisława Augusta jako mecenasa sztuki	XI. Rzeczpospolita w XVIII w. 1. wykorzystując źródła, uzasadnia stanowisko na temat prób naprawy Rzeczypospolitej w XVIII w. oraz skuteczności podejmowanych działań 2. charakteryzuje specyfikę polskiego oświecenia na tle europejskim 3. wykorzystując opinie historyków, podejmuje dyskusję na temat panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego, przyczyn rozbiorów i upadku Rzeczypospolitej
XIX W.	

XXIX. Epoka napoleońska 1. przedstawia sukcesy i porażki wewnętrznej polityki Napoleona 2. ocenia stosunek Napoleona do sprawy polskiej	XXII. Europa napoleońska 1. charakteryzuje system napoleoński w Europie oraz, wykorzystując oceny historyków, podejmuje dyskusję na temat „białej” i „czarnej” legendy Napoleona
XXX. Europa i świat po kongresie wiedeńskim 1. ocenia rolę Świętego Przymierza 2. opisuje funkcjonowanie systemu wiedeńskiego i charakteryzuje próby jego podważenia 3. charakteryzuje ruchy społeczne i niepodległościowe w I połowie XIX w. w Europie i Ameryce Łacińskiej 4. wyjaśnia założenia doktryny Monroego 5. charakteryzuje przebieg Wiosny Ludów w Europie, uwzględniając udział Polaków XXXIII. Europa i świat w II połowie XIX i na początku XX w. 1. charakteryzuje podział polityczny świata u schyłku XIX w. 2. przedstawia reformy wewnętrzne w państwach zaborczych w II połowie XIX i na początku XX w. 3. charakteryzuje proces modernizacji Japonii XXXIV. Przemiany gospodarcze i społeczne. Nowe prądy ideowe 1. rozpoznaje wybitnych teoretyków i działaczy nowych ideologii; opisuje ich dokonania 2. wyjaśnia związki ideologii z ruchami narodowowyzwoleńczymi i zjednoczeniowymi, z działalnością partii politycznych oraz związków zawodowych	XXIII. Świat i Europa w latach 1815–1914 1. podejmuje dyskusję na temat funkcjonowania systemu wiedeńskiego oraz ocenia znaczenie Świętego Przymierza 2. ocenia znaczenie ruchów rewolucyjnych i powstań dla rozwoju idei narodowych, niepodległościowych i demokratycznych w Europie 3. wykorzystując źródła i mapy, przedstawia proces uprzemysłowienia państw europejskich i Stanów Zjednoczonych oraz ocenia społeczne, gospodarcze, kulturowe i ekologiczne konsekwencje rewolucji przemysłowej
XXXI. Ziemie polskie i ich mieszkańcy w latach 1815–1848 1. porównuje programy głównych obozów Wielkiej Emigracji i rozpoznaje ich przedstawicieli 2. wyjaśnia okoliczności wybuchu powstania krakowskiego i opisuje jego skutki 3. opisuje następstwa Wiosny Ludów na ziemiach polskich XXXII. Powstanie styczniowe i jego następstwa 1. ocenia znaczenie powstania styczniowego dla kształtowania się nowoczesnego narodu polskiego 2. opisuje przykłady działalności Polaków w czasie zesłania na Syberii XXXV. Ziemie polskie pod zaborami w II połowie XIX i na początku XX w. 1. charakteryzuje rozwój przemysłowy ziem polskich, z uwzględnieniem urbanizacji 2. charakteryzuje nowe klasy i warstwy społeczne	XIV. Ziemie polskie w latach 1815–1914 1. wykorzystując źródła, podejmuje dyskusję na temat szans zrywów niepodległościowych oraz charakteryzuje ich wpływ na sytuację polityczną, społeczną i kulturę na ziemiach polskich i na emigracji 2. wyjaśnia przyczyny odmiennego tempa i kierunków rozwoju gospodarczego ziem polskich, w tym przebieg procesów uwłaszczeniowych i urbanizacyjnych, uwzględniając własny lub wybrany region

3. porównuje programy nowoczesnych ruchów politycznych; charakteryzuje dokonania najważniejszych przedstawicieli tych ruchów 4. rozpoznaje przejawy odradzania się polskości na Górnym Śląsku 5. porównuje przyczyny i przebieg rewolucji w latach 1905–1907 w Rosji i Królestwie Polskim 6. przedstawia rezultaty wystąpień rewolucyjnych i ocenia ich znaczenie XXXVI. Kultura i nauka polska w II połowie XIX i na początku XX w. 1. charakteryzuje podstawy ideowe i program polskiego pozytywizmu 2. charakteryzuje różne nurty w sztuce na przełomie XIX i XX w. 3. ocenia rolę kultury polskiej w dziele zachowania tożsamości narodowej przez Polaków w dobie rusyfikacji i germanizacji <td></td>	
XX – XXI W. XXXVII. I wojna światowa 1. omawia najważniejsze konflikty polityczne i militarne poprzedzające I wojnę światową, z uwzględnieniem sytuacji na Bałkanach 2. przedstawia przebieg działań wojennych na najważniejszych frontach, dostrzegając zależności między nimi 3. charakteryzuje sytuację ludności cywilnej, z uwzględnieniem przykładów eksterminacji XXXVIII. Sprawa polska w przededniu i podczas I wojny światowej 1. opisuje polskie przedsięwzięcia polityczne po stronie państw centralnych i ententy 2. ocenia skalę zniszczeń wojennych na ziemiach polskich 3. opisuje losy Polaków wcielonych do armii zaborczych <td> XV. Świat i Europa podczas I wojny światowej 1. wykorzystując mapy, charakteryzuje podział polityczny świata u schyłku XIX w. i na początku XX w. oraz główne konflikty poprzedzające wybuch I wojny światowej 2. wykorzystując źródła i opinie historyków, opisuje sytuację żołnierzy i ludności cywilnej, uwzględniając losy mieszkańców własnej lub wybranej miejscowości, oraz porównuje pamięć o niej w Europie Zachodniej i w Polsce </td>	XV. Świat i Europa podczas I wojny światowej 1. wykorzystując mapy, charakteryzuje podział polityczny świata u schyłku XIX w. i na początku XX w. oraz główne konflikty poprzedzające wybuch I wojny światowej 2. wykorzystując źródła i opinie historyków, opisuje sytuację żołnierzy i ludności cywilnej, uwzględniając losy mieszkańców własnej lub wybranej miejscowości, oraz porównuje pamięć o niej w Europie Zachodniej i w Polsce
XXXIX. Europa i świat po I wojnie światowej 1. przedstawia postanowienia traktatów pokojowych podpisanych z sojusznikami Niemiec 2. ocenia funkcjonowanie Ligi Narodów i skutki amerykańskiego izolacjonizmu 3. wyjaśnia przyczyny wielkiego kryzysu gospodarczego i ocenia skuteczność metod jego zwalczania na świecie 4. ocenia sytuację Niemiec w latach dwudziestych 5. charakteryzuje przemiany cywilizacyjne na świecie w okresie międzywojennym <td> XVI. Świat i Europa w okresie międzywojennym 1. wykorzystując źródła i mapy, omawia ustalenia konferencji pokojowej w Paryżu oraz ocenia system wersalsko-waszyngtoński, uwzględniając Ligę Narodów 2. wykorzystując opinie historyków, wyjaśnia przyczyny kryzysu demokracji w Europie i wskazuje jego przejawy oraz porównuje system totalitarny i autorytarny, uwzględniając płaszczyznę polityczną, społeczną, gospodarczą i kulturową </td>	XVI. Świat i Europa w okresie międzywojennym 1. wykorzystując źródła i mapy, omawia ustalenia konferencji pokojowej w Paryżu oraz ocenia system wersalsko-waszyngtoński, uwzględniając Ligę Narodów 2. wykorzystując opinie historyków, wyjaśnia przyczyny kryzysu demokracji w Europie i wskazuje jego przejawy oraz porównuje system totalitarny i autorytarny, uwzględniając płaszczyznę polityczną, społeczną, gospodarczą i kulturową

XL. Narodziny i rozwój totalitaryzmów w okresie międzywojennym

- 1. porównuje systemy totalitarne charakteryzując ich imperialne cele
- 2. wyjaśnia rolę ideologii w systemach totalitarnych i zjawisko kultu jednostki
- 3. wyjaśnia przyczyny i opisuje przejawy kryzysu demokracji w okresie międzywojennym
- 4. charakteryzuje państwa autorytarne w Europie i na świecie
- 5. ukazuje skalę wewnętrznych represji w ZSRS w latach 30. (w tym tzw. operację polską NKWD 1937–1938)

XLI. Walka o odrodzenie państwa polskiego po I wojnie światowej

- 1. wyjaśnia wewnętrzne i międzynarodowe uwarunkowania odzyskania niepodległości przez Polskę
- 2. opisuje genezę i przebieg wojny polsko-bolszewickiej oraz jej powiązanie z kwestią ukraińską i litewską
- 3. ocenia znaczenie bitwy warszawskiej
- 4. charakteryzuje proces formowania się granic z Czechosłowacją i Litwą

XLII. Dzieje polityczne II Rzeczypospolitej

- 1. porównuje ustrój i rzeczywistość polityczną w II Rzeczypospolitej przed i po przewrocie majowym
- 2. charakteryzuje politykę zagraniczną II Rzeczypospolitej
- 3. ocenia wpływ Józefa Piłsudskiego, Romana Dmowskiego oraz innych polityków na kształt II Rzeczypospolitej; porównuje ich wizję Polski

XLIII. Społeczeństwo i gospodarka II Rzeczypospolitej

- 1. charakteryzuje przemiany społeczne i gospodarcze w II Rzeczypospolitej, z uwzględnieniem problemu reformy rolnej
- 2. analizuje stosunki narodowościowe i religijne na obszarze II Rzeczypospolitej
- 3. ocenia politykę gospodarczą i społeczną władz II Rzeczypospolitej

XLIV. Kultura i nauka w okresie II Rzeczypospolitej

- 1. opisuje proces upowszechniania oświaty w II Rzeczypospolitej
- 2. charakteryzuje przejawy kultury masowej w Polsce międzywojennej

XLV. Świat na drodze do II wojny światowej

- 1. charakteryzuje proces marginalizowania Ligi Narodów przez państwa niedemokratyczne
- 2. charakteryzuje i ocenia ekspansję Włoch oraz wojnę domową w Hiszpanii i jej uwarunkowania

XVII. II Rzeczpospolita

- 1. wykorzystując źródła i mapy, ocenia znaczenie powstań wielkopolskiego i śląskich oraz walki o granicę wschodnią, w tym bitwy warszawskiej
- 2. charakteryzuje problemy odrodzonego państwa ze szczególnym uwzględnieniem procesów integracyjnych oraz stosunków międzynarodowych
- 3. wykorzystując źródła i opinie historyków, podejmuje dyskusję na temat postaci, które odegrały znaczącą rolę w odrodzeniu i odbudowie państwa polskiego
- 4. wykorzystując źródła i opinie historyków, porównuje życie polityczne w kraju przed i po zamachu majowym
- 5. wykorzystując źródła, przedstawia udział społeczeństwa w życiu publicznym, w tym aktywność kobiet oraz wpływ upowszechnienia oświaty na kształtowanie postaw obywatelskich
- 6. wykorzystując opinie historyków, ocenia politykę zagraniczną II Rzeczypospolitej

XVIII. Świat i Europa podczas II wojny światowej

- 1. wykorzystując źródła i opinie historyków, podejmuje dyskusję na temat klęski kampanii polskiej i wyjaśnia jej znaczenie w pamięci narodowej

PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)

PROJEKT IBE (2026)

XLVI. Wojna obronna Polski w 1939 r. Agresja Niemiec (1 września) i Związku Sowieckiego (17 września)

1. porównuje potencjał walczących stron
2. ocenia zachowanie dowódców wojskowych i władz cywilnych podczas wojny obronnej w 1939 r.
3. charakteryzuje materialne i demograficzne skutki przegranej wojny obronnej
4. przedstawia i ocenia zachowania aliantów wobec agresji hitlerowskich Niemiec
5. wskazuje przykłady współpracy między okupantami

XLVII. II wojna światowa i jej etapy

1. omawia współpracę hitlerowskich Niemiec i ZSRS w latach 1939–1941
2. charakteryzuje przebieg działań wojennych na Dalekim Wschodzie i innych frontach II wojny światowej
3. omawia narodziny i działalność Wielkiej Koalicji
4. charakteryzuje sytuację ludności cywilnej oraz jeńców wojennych, z uwzględnieniem przykładów eksterminacji

XLVIII. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką

1. przedstawia decyzje władz okupacyjnych dotyczące terytorium Rzeczypospolitej i jej ludności
2. wyjaśnia rolę okupantów w zaognianiu trudnych relacji polsko-litewskich i polsko-ukraińskich
3. porównuje i ocenia założenia i metody polityki III Rzeszy i Związku Sowieckiego w okupowanej Polsce

XLIX. Niemiecka polityka eksterminacji

1. wyjaśnia religijne, kulturowe i polityczne korzenie rasizmu i antysemityzmu
2. przedstawia i omawia działania rządu Rzeczypospolitej Polskiej wobec tragedii Zagłady

L. Działalność władz Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie i w okupowanym kraju

1. opisuje położenie rządu Rzeczypospolitej Polskiej na arenie międzynarodowej
2. charakteryzuje losy armii gen. Władysława Andersa
3. charakteryzuje działania polskich formacji wojskowych na różnych frontach II wojny światowej

LI. Świat po II wojnie światowej. Początek zimnej wojny

1. charakteryzuje zagadnienia związane z osądzeniem zbrodni wojennych popełnionych podczas II wojny światowej
2. ocenia działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych w powojennym świecie
3. wyjaśnia okoliczności utworzenia państwa Izrael i genezę konfliktu arabsko-izraelskiego

2. wykorzystując źródła i opinie historyków, charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego i społeczeństw okupowanej Europy wobec Zagłady
3. podejmuje dyskusję na temat przyczyn klęski państw Osi oraz przyczyn zwycięstwa aliantów, uwzględniając aspekty demograficzne, ekonomiczne, militarne i polityczne
4. wykorzystując opinie historyków, ocenia rezultaty II wojny światowej dla światowego układu sił, uwzględniając powstanie Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz sytuację w Europie, Polsce, w tym w swoim lub wybranym regionie

XIX. Losy społeczeństwa i ziem polskich podczas okupacji

1. charakteryzuje polityczne i militarne działania przeciw okupantom oraz ich miejsce we współczesnej pamięci historycznej
2. analizując opinie historyków, ocenia działalność rządu emigracyjnego oraz decyzje polityczne i wojskowe generałów: Władysława Andersa, Tadeusza Bora-Komorowskiego, Leopolda Niechwiejki-Okulickiego i Stefana Grota-Roweckiego
3. wyjaśnia okoliczności kształtowania się zależnego od Związku Sowieckiego ośrodka władzy

XX. Świat i Europa w okresie zimnej wojny i odprężenia

1. wykorzystując źródła, podejmuje dyskusję na temat odpowiedzialności za zbrodnie wojenne, przebieg i rezultaty denazyfikacji oraz wpływ doświadczeń wojennych, w tym Holokaustu, na kształtowanie się nowoczesnej koncepcji praw człowieka
2. wyjaśnia podłoże kulturowo-religijne i geopolityczne powstania państwa Izrael, uwzględniając perspektywę ży-

**PODSTAWA OBOWIĄZUJĄCA (PO REDUKCJI
Z 2024 R.)**

PROJEKT IBE (2026)

4. omawia przemiany w Chinach po II wojnie światowej; charakteryzuje system maoistowski 5. przedstawia przemiany kulturowe i cywilizacyjne na świecie w latach zimnej wojny LII. Dekolonizacja, integracja i nowe konflikty 1. charakteryzuje tzw. rok Afryki 2. omawia przemiany w Chinach po śmierci Mao Zedonga 3. wyjaśnia przyczyny i uwarunkowania rozwoju terroryzmu w Europie i na świecie	dowską (syjonistyczną) i arabską (palestyńską) oraz znaczenie konfliktów izraelsko-arabskich 3. wyjaśnia przyczyny i znaczenie przełomowych konfliktów zimnej wojny, uwzględniając wojny w Korei, Wietnamie, Afganistanie i kryzys kubański 4. wykorzystując mapy, przedstawia rezultaty procesów dekolonizacyjnych na świecie oraz ocenia rolę mocarstw, ONZ i Organizacji Jedności Afrykańskiej w tych procesach 5. charakteryzuje proces destalinizacji w Związku Radzieckim i krajach bloku wschodniego, uwzględniając wystąpienia w NRD w 1953 r., powstanie węgierskie i Praską Wiosnę
LV. Proces przejmowania władzy przez komunistów w Polsce (1944–1948) 1. ocenia następstwa społeczno-gospodarcze zmiany granic państwa polskiego 2. omawia sytuację polskiej emigracji politycznej LVI. Stalinizm w Polsce i jego erozja 1. wyjaśnia założenia propagandy komunistycznej i charakteryzuje cechy sztuki socrealizmu 2. ocenia efekty społeczne i gospodarcze planu sześcioletniego 3. charakteryzuje przejawy odwilży popaździernikowej	XXI. Polska w latach 1944–1956 1. ocenia wpływ II wojny światowej na położenie międzynarodowe i sytuację wewnętrzną Polski oraz charakteryzuje proces przejmowania władzy przez komunistów w Polsce w latach 1944–1948 2. charakteryzuje zmiany ustrojowe, społeczne, gospodarcze i kulturowe w okresie stalinowskim, w tym metody indoktrynacji i propagandy 3. wykorzystując źródła, formułuje i uzasadnia ocenę znaczenia Października 1956 r., uwzględniając postawy społeczeństwa wobec wydarzeń poznańskich i węgierskich
LVII. Polska w latach 1957–1981 1. opisuje postawy społeczne wobec władzy komunistycznej (od negacji i oporu po przystosowanie i współpracę) 2. wyjaśnia znaczenie obchodów milenijnych w 1966 r., z uwzględnieniem roli prymasa Stefana Wyszyńskiego 3. rozpoznaje najważniejsze postacie „Solidarności” (z perspektywy ogólnopolskiej i lokalnej)	XXII. Polska w latach 1957–1981 1. wykorzystując źródła, charakteryzuje relacje państwo – Kościół katolicki i ocenia znaczenie Kościoła w życiu społecznym 2. wykorzystując opinie historyków, ocenia przemiany polityczne, społeczne i gospodarcze w latach 1957–1981
LVIII. Dekada 1981–1989 1. ocenia międzynarodową reakcję na wprowadzenie stanu wojennego w Polsce 2. opisuje i ocenia politykę władz PRL względem Kościoła w latach 80. 3. opisuje wpływ Kościoła katolickiego na ruch społeczny Polaków 4. charakteryzuje realia życia codziennego w PRL lat 80.	XXIII. Polska i Europa – upadek systemu komunistycznego 1. wykorzystując źródła, charakteryzuje sytuację polityczną, społeczną i gospodarczą w Polsce w latach 1981–1989 2. wykorzystując źródła i mapy, charakteryzuje politykę wewnętrzną i zagraniczną Michaiła Gorbaczowa oraz ocenia jej wpływ na przemiany polityczne w krajach bloku wschodniego
LIII. Przemiany cywilizacyjne na świecie 1. charakteryzuje najważniejsze współczesne zagrożenia cywilizacyjne 2. wyjaśnia znaczenie Soboru Watykańskiego II dla działalności Kościoła katolickiego w świecie i idei ekumenizmu	XXIV. Świat i Europa od końca XX w. do pierwszej ćwierci XXI w. 1. wyjaśnia proces przeobrażenia ładu światowego po zakończeniu zimnej wojny, uwzględniając rolę i znaczenie

3. charakteryzuje rolę kultury masowej i sportu we współczesnym świecie LIV. Świat na przełomie tysięcy 1. porównuje proces obalania komunizmu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej i transformacji ustrojowej tych państw 2. wyjaśnia przyczyny rosnącego znaczenia Chin w świecie współczesnym 3. charakteryzuje nowe zagrożenia dla ładu międzynarodowego	Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Paktu Północnoatlantyckiego 2. wykorzystując mapy, omawia wpływ współczesnych konfliktów na układ sił na świecie, uwzględniając konflikty w rejonie Zatoki Perskiej, atak na World Trade Center, wojnę z terroryzmem 3. charakteryzuje przemiany religijności w społeczeństwach współczesnych, uwzględniając rolę Kościoła katolickiego, w tym Soboru Watykańskiego II i pontyfikatu Jana Pawła II oraz oddziaływania islamu 4. charakteryzuje skutki intensywnej industrializacji, urbanizacji i eksploatacji zasobów naturalnych na przestrzeni XIX–XXI w.
LIX. Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI w. 1. charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne, gospodarcze i kulturowe lat 90. 2. charakteryzuje polityczne spory o kształt wolnej Polski 3. ocenia społeczne koszty transformacji 4. charakteryzuje stosunki Polski z państwami sąsiednimi	XXV. III Rzeczpospolita 1. formułuje i uzasadnia ocenę konsekwencji przemian społecznych i gospodarczych w Polsce po 1989 r., analizując ich wpływ na rozwój państwa, poziom życia obywateli i funkcjonowanie różnych grup społecznych 2. charakteryzuje polską politykę zagraniczną, w tym uwarunkowania relacji Polski z państwami sąsiadującymi

Bibliografia

AKTY PRAWNE

- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela (t.j. Dz. U. z 2026 r. poz. 515).
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie oddania hołdu ofiarom ludobójstwa dokonanego przez nacjonalistów ukraińskich na obywatelach II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1943–1945 (M.P. z 2016 r. poz. 726).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. z 2018 r. poz. 467, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 marca 2022 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. z 2022 r. poz. 622).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz. U. z 2024 r. poz. 1019).

Ustawa z dnia 4 czerwca 2025 r. o ustanowieniu 11 lipca Narodowym Dniem Pamięci o Polakach – Ofiarach Ludobójstwa dokonanego przez OUN i UPA na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2025 r. poz. 891).

Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 11 marca 2026 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz. U. z 2026 r. poz. 378).

PROJEKTY I MATERIAŁY URZĘDOWE

Fic M., *Historia. Podstawa programowa do szkoły podstawowej w Reformie26. Kompas Jutra. Poradnik*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2026.

Podstawa programowa – historia. Szkoła ponadpodstawowa, Zintegrowana Platforma Edukacyjna, rok szkolny 2025/2026, <https://zpe.gov.pl/podstawa-programowa/szkola-ponadpodstawowa/historia>.

Profil absolwenta i absolwentki. Droga do zmian w edukacji. Etap II: Szkoły ponadpodstawowe, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2025, <https://www.ibe.edu.pl/files/BIBLIOTEKA/IBE-PIB/profil-absolwenta-szkoly-ponadpodstawowe.pdf>.

Projekt podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Historia, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, październik 2026, https://ibe.edu.pl/files/Reforma26/Podstawy_programowe/LOiTECH/LOiTECH_Historia.pdf.

Projekt podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum. Język polski, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, październik 2026, https://ibe.edu.pl/files/Reforma26/Podstawy_programowe/LOiTECH/LOiTECH_Jezyk_polski.pdf.

Projekt podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego i technikum, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, październik 2026, https://ibe.edu.pl/files/Reforma26/Podstawy_programowe/LOiTECH/LOiTECH_Podstawa_programowa_ksztalcenia_ogolnego.pdf.

Propozycje podstaw programowych dla szkół ponadpodstawowych, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, październik 2026, <https://ibe.edu.pl/pl/aktualnosci/4018-propozycje-podstaw-programowych-dla-szkol-ponadpodstawowych>.

TEKSTY ŹRÓDŁOWE

Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, przeł. D. Gromska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Arystoteles, *Metafizyka*, przeł., wstęp i komentarz K. Leśniak, wyd. 2, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984.

Augustyn, *De diversis quaestionibus octoginta tribus*, red. A. Mutzenbecher, Brepols, Turnhout 1975 (Corpus Christianorum. Series Latina 44A).

Cycon, *O mówcy*, przeł., wstęp i komentarz B. Awianowicz, Wydawnictwo Antyk, Kęty 2010.

Diomedes, *Ars grammatica*, w: *Grammatici Latini*, red. H. Keil, t. 1, Teubner, Lipsiae 1857.

Hugon ze Świętego Wiktora, *Didascalicon, czyli co i jak czytać*, przeł. P. Pludra-Żuk, wstęp J. Soszyński, komentarz P. Pludra-Żuk i J. Soszyński, Instytut Badań Literackich PAN, Warszawa 2017.

Kwintyliusz, *Kształcenie mówcy. Księgi I, II i X*, przeł. M. Brożek, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2002.

OPRACOWANIA

- Andrzejuk A., *Gilsonowska metoda historii filozofii*, referat, Gdańsk 2013, https://katedra.uksw.edu.pl/001wydarzenia/2013/gdansk/a_a_referat.pdf.
- B. Nowacka: *wyjęcie z podstawy programowej około 20 proc. pozwoli na dogłębne przerobienie całego materiału*, *dzieje.pl* (PAP), 14 lutego 2024 r., <https://dzieje.pl/node/155350>.
- Gilson É., *Duch filozofii średniowiecznej*, przeł. J. Rybalt, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1958.
- Gilson É., *Jedność doświadczenia filozoficznego*, przeł. Z. Wrzeszcz, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1968.
- Gilson É., *The Unity of Philosophical Experience*, Charles Scribner's Sons, New York 1965.
- Górecki A., *Człowiek jako „zasób kompetencji” – fundament reformy edukacji Barbary Nowackiej*, *Ordo Iuris*, 19 sierpnia 2026 r., <https://ordoiuris.pl/analiza/czlowiek-jako-zasob-kompetencji-fundament-reformy-edukacji-barbary-nowackiej/>.
- Górecki A., *Edukacja klasyczna drogą ku prawidłowemu myśleniu i słusznemu działaniu – o jej narzędziach i macierzy kulturowej*, „*Rocznik Filozoficzny Ignatianum*” 2025, t. 31, nr 2, s. 237–262, <https://doi.org/10.35765/rfi.2025.3102.16>.
- Górecki A., *Formowanie człowieka. Szkice o edukacji*, Wydawnictwo Dębogóra, Dębogóra 2025.
- Górecki A., *Projekty podstaw programowych dla liceów: szkoła bez kanonu i bez tożsamości*, *Ordo Iuris*, 23 października 2026 r., <https://ordoiuris.pl/komentarz/projekty-podstaw-programowych-dla-liceow-szkola-bez-kanonu-i-bez-tozsamosci/>.
- Górecki A., *Przyjaźń drogą do poznania. Henri-Irénée Marrou o warsztacie historyka*, „*Mysł Konserwatywna*”, 28 maja 2026 r., <https://myslkonserwatywna.pl/gorecki-przyjazn-droga-do-poznania-henri-irenee-marrou-o-warsztacie-historyka/>.
- Górecki A., *Reforma26: Kompas bez Północy. Ku ostatecznej destrukcji polskiej szkoły*, *Ordo Iuris*, 11 czerwca 2026 r., <https://ordoiuris.pl/cywilizacja/reforma26-kompas-bez-polnocy-ku-ostatecznej-destrukcji-polskiej-szkoly/>.
- Górecki A., *Założenia reformy polskiej edukacji ab imis fundamentis*, „*Kultura Prawna*” 2025, t. 8, <https://doi.org/10.37873/legal.2025.8.145>; wyd. broszurowe: Centrum Edukacyjne Ordo Iuris, Warszawa 2025.
- Górecki A., *Zmiany w podstawie programowej z historii dla szkoły podstawowej – analiza merytoryczna i porównawcza. Szczegółowe zestawienie wdrożonych w 2024 r. oraz proponowanych zmian wraz z ich omówieniem*, Centrum Edukacyjne Ordo Iuris, Warszawa 2025, <https://doi.org/10.37873/2crtep30>.
- Marrou H.-I., *De la connaissance historique*, Éditions du Seuil, Paris 1954.
- Marrou H.-I., *Historia wychowania w starożytności*, przeł. S. Łoś, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1969; wyd. 2: Aletheia, Warszawa 2023.
- Marrou H.-I., *O poznaniu historycznym*, przeł. H. Łaszkiewicz, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2011.
- Nowy kanon. Lista lektur obowiązkowych 2024/25 dla liceum i szkół ponadpodstawowych*, „*Nowa Trybuna Opolska*”, <https://nto.pl/nowy-kanon-lista-lektur-obowiazkowych-202425-dla-liceum-i-szkol-ponadpodstawowych/ar/c5-18758273>.
- Rok bazowy i inne nowości. IBE opublikowało projekty podstaw programowych dla szkół ponadpodstawowych*, „*Głos Nauczycielski*”, 22 października 2026 r., <https://glos.pl/rok-bazowy-i-inne-nowosci-ibe-opublikowalo-projekty-podstaw-programowych-dla-szkol-ponadpodstawowych>.
- Wesoła B., *Koniec z drobiazgowym omawianiem wojen. Tak zmienia się lekcje historii*, „*Strefa Edukacji*”, 22 października 2026 r., <https://strefaedukacji.pl/koniec-z-drobiazgowym-omawianiem-wojen-tak-zmienia-sie-lekcje-historii/ar/c5p2-29460731>.
- Wydawnictwo Pedagogiczne Operon, *zestawienie zmian w podstawie programowej z 2024 r. – język polski, liceum i technikum*, https://publikacje.operon.pl/zmiany2024/lo/jpolski/Jezyk_polski_1_cz_1_ZPR.pdf.

Publikacja jest analizą projektów podstaw programowych z historii i języka polskiego dla liceum ogólnokształcącego i technikum, ogłoszonych przez Instytut Badań Edukacyjnych w październiku 2026 r. w ramach programu „Reforma26. Kompas Jutra”. Autor zestawia je z obowiązującą podstawą programową, z jej brzmieniem sprzed redukcji z 2024 r. oraz z nową podstawą dla szkoły podstawowej, a za miarę przyjmuje założenia edukacji klasycznej. Szczególną uwagę poświęca układowi treści, kanonowi lektur oraz miejscu chrześcijaństwa i Kościoła w nauczaniu historii i literatury. Tabele porównawcze pokazują, co zostało zachowane, a co usunięte lub przeniesione do zakresu rozszerzonego. Całość zamykają postulaty zmian, które mogą posłużyć w pracach nad rozporządzeniem.

dr Artur Górecki – historyk, filozof i pedagog, dyrektor Centrum Edukacyjnego Ordo Iuris, nauczyciel i wieloletni dyrektor placówek edukacyjnych różnych szczebli, wykładowca akademicki, rzeczoznawca MEN do spraw podręczników, były pełnomocnik Ministra Edukacji i Nauki do spraw podstaw programowych i podręczników oraz dyrektor Departamentu Kształcenia Ogólnego i Podstaw Programowych w MEiN. Propagator edukacji klasycznej.

ORCID: 0009-0006-8799-1530

ISBN 978-83-68888-24-9

